

Sociale activering in de vrouwenopvang

Beleid en praktijkervaringen onderzocht

Freke Haenen

Masterscriptie

30 juni 2011

Masteropleiding Arbeid, zorg en welzijn: beleid en interventie

Vakgroep Algemene Sociale Wetenschappen

Universiteit Utrecht

Begeleiders: Barbara da Roit & Trudie Knijn

Referent: Ludwien Meeuwesen

Samenvatting

Sociale activering, het verhogen van maatschappelijke participatie en het doorbreken of voorkomen van sociaal isolement door maatschappelijk zinvolle activiteiten die eventueel een eerste stap naar betaald werk kunnen betekenen (Ipsa Facto, 2001), wordt binnen steeds meer beleidsterreinen ingezet. Een groep die ook te maken heeft met sociale activering bestaat uit vrouwen die in de vrouwenopvang wonen. Deze groep kent vaak een verleden van geestelijk, fysiek of seksueel geweld en heeft te maken met diverse problematiek als depressie, trauma, financiële, psychosociale en huisvestingsproblemen. De vraag is of een groep met dergelijke problematiek sociaal geactiveerd kan worden. Hieruit volgt de hoofdvraag: *In hoeverre worden er bij sociale activering in de vrouwenopvang belemmeringen ervaren?*

Bij gebrek aan een model voor sociale activering is gebruik gemaakt van een samengesteld model voor empowerment bestaande uit een model van Kabeer (1999a) en Zimmerman (1995). Het model stelt dat voor empowerment zowel hulpbronnen als *agency* nodig zijn. Het concept *agency* omvat meer dan observeerbaar gedrag en handelingen; het gaat ook om de betekenis, motivatie en doelstelling die mensen hebben bij het gedrag dat ze vertonen (Kabeer, 1999a). Het model bevat drie soorten hulpbronnen: materiële, menselijke en sociale hulpbronnen. De materiële hulpbronnen worden bepaald door het inkomen en of er sprake is van schulden. De menselijke hulpbronnen worden bepaald door het opleidingsniveau en de lichamelijke en geestelijke gezondheid. De sociale hulpbronnen worden bepaald door de hoeveelheid sociale contacten, de kwaliteit van het netwerk en de mate van autoriteit die iemand ervaart. Ook *agency* bestaat uit drie componenten, namelijk de intrapersonlijke component, de interactionele component en de gedragscomponent. De intrapersonlijke component van *agency* wordt bepaald door ervaren controle, *self-efficacy*, motivatie en ervaren competentie. De interactieve component van *agency* wordt bepaald door kritisch bewustzijn, het begrijpen van *causal agents*, het ontwikkelen van vaardigheden en het mobiliseren van hulpbronnen. De gedragscomponent tenslotte wordt bepaald door maatschappelijke participatie en coping. De verwachting is dat bij elke hulpbron of component van *agency* belemmeringen worden gevonden voor sociale activering van vrouwen in de vrouwenopvang.

Voor het beantwoorden van de hoofdvraag is eerst de beleidscontext beschreven aan de hand van landelijk beleid gericht op sociale activering (Wet werk en bijstand, Wet investeren in jongeren en Wet maatschappelijke ondersteuning). Vervolgens is het beleid van de gemeente Amsterdam beschreven aan de hand van beleidsstukken en een gesprek met een re-integratieconsulente van Dienst Werk en Inkomen. De verwachting is dat er zowel binnen landelijk als gemeentelijk beleid geen aandacht is voor de problematiek van vrouwen in de vrouwenopvang.

Uit de beschrijving van de beleidscontext blijkt dat er, zowel binnen landelijk beleid als binnen het beleid van de gemeente Amsterdam, aandacht is voor vrouwen in de vrouwenopvang of de

problematiek waarmee zij te maken hebben. Van dak- en thuislozen en mensen met psychische problemen wordt binnen landelijk beleid niet per definitie verwacht dat zij kunnen deelnemen aan sociale activering. Op gemeentelijk niveau wordt individueel vastgesteld in hoeverre vrouwen in de vrouwenopvang kunnen en willen deelnemen aan trajecten gericht op maatschappelijke participatie. Bij het toewijzen van trajecten is ook aandacht voor de behoefte aan veiligheid die veel vrouwen in de vrouwenopvang ervaren.

Naast een beschrijving van de beleidscontext zijn kwalitatieve interviews gehouden met 15 vrouwen wonend op twee locaties voor vrouwenopvang in Amsterdam en met vier hulpverleners werkzaam op deze locaties. Uit de interviews blijkt dat er, zoals verwacht, voor elke hulpbron en twee componenten van agency belemmeringen zijn gevonden voor de sociale activering van vrouwen in de vrouwenopvang. Alleen voor de gedragscomponent van agency zijn geen belemmeringen gevonden. De gevonden belemmeringen zijn een laag inkomen, een slechte psychische gezondheid, een zwak sociaal netwerk, gebrek aan ervaren controle, gebrek aan motivatie, een laag ontwikkeld kritisch bewustzijn, een slecht inzicht in de te nemen stappen, het niet kunnen mobiliseren van hulpbronnen en het slecht kunnen omgaan met moeilijke situaties. Daarnaast kunnen een gebrek aan geschikte re-integratietrajecten, een lichte verstandelijke beperking, drugsverslaving, gebrek aan kinderopvang, onvoldoende kennis van de Nederlandse taal, gebrek aan inzicht dat dagbesteding goed is, problemen bij instanties en gebrek aan stimulering van de hulpverlening een belemmering vormen. De gevonden belemmeringen komen veelal overeen met de belemmeringen die in de wetenschappelijke literatuur zijn beschreven. Nader onderzoek is nodig om te bepalen welke factoren grote dan wel kleine belemmeringen vormen voor sociale activering bij vrouwen in de vrouwenopvang. Een mogelijke beperking van het onderzoek is dat bij gebrek aan een model voor het onderzoeken van sociale activering gebruik gemaakt is van een model van empowerment. Hoewel deze concepten zeer dicht bij elkaar liggen betekenen ze niet precies hetzelfde.

Volgens het beleid en geïnterviewde hulpverleners is sociale activering dé manier om de sociale contacten van kwetsbare mensen, waaronder vrouwen in de vrouwenopvang, te versterken. Uit de resultaten blijkt echter dat er met betrekking tot sociale hulpbronnen belemmeringen worden ervaren. Om de sociale hulpbronnen toch te versterken moet of de uitvoering van sociale activering meer gericht zijn op het vergroten van de sociale contacten, of er moet meer gedaan worden met alternatieven zoals lotgenotengroepen en buddy's.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
1.1	Probleemstelling	7
1.2	Relevantie	7
2	Theoretisch kader	9
2.1	Sociale activering	9
2.2	Empowerment	11
2.3	Bestaande bevindingen	17
2.4	Deelvragen & hypothesen	19
3	Onderzoekopzet	23
3.1	Beleidscontext	23
3.2	Onderzoeksgroepen kwalitatief onderzoek	24
3.3	Inhoud interviews	25
3.4	Analysemethode	29
3.5	Interdisciplinaire inbedding	29
4	Resultaten	31
4.1	Beleidscontext	31
4.2	Beschrijving onderzoeksgroepen	35
4.3	Sociale activering volgens hulpverleensters	37
4.4	Materiële hulpbronnen	38
4.5	Menselijke hulpbronnen	40
4.6	Sociale hulpbronnen	42
4.7	Intrapersoonlijke component	45
4.8	Interactieve component	48
4.9	Gedragcomponent	50
5	Conclusie en discussie	53
6	Literatuur	58
	Bijlage 1: Interview vrouwen in de vrouwenopvang	63
	Bijlage 2: Interview hulpverleensters in de vrouwenopvang	67

1 Inleiding

In Nederland leven diverse groepen kwetsbare mensen die een problematische afstand hebben tot de arbeidsmarkt en daardoor leven van een uitkering. Hierbij valt te denken aan bedreigde en/of mishandelde vrouwen, tienermoeders, mensen met problematische schulden, hulpbehoevende ouderen, mensen die uit huis zijn gezet of zijn ontslagen uit psychiatrische ziekenhuizen, detentie en asielzoekerscentra, straatprostituees, mensen met psychische problemen en verslaafden. Het zijn zeer diverse groepen met meervoudige problematiek als gemeenschappelijk kenmerk (Wolf, 2002).

Een groep die zeker ook als kwetsbaar kan worden aangeduid bestaat uit vrouwen die in de vrouwenopvang wonen. Jaarlijks worden in totaal ongeveer 4400 vrouwen en 4700 kinderen opgevangen in de vrouwenopvang (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2007). De vrouwenopvang biedt opvang en hulp aan vrouwen en hun kinderen die zich in een crisissituatie bevinden en/of te kampen hebben met psychosociale en relationele problemen als gevolg van lichamelijk, geestelijk of seksueel geweld (Wolf, Greshof & Jager, 2003). De vrouwen zijn slachtoffers van huiselijk geweld of gedwongen prostitutie, hebben huisvestingsproblemen (Wolf, Greshof & Jager, 2003), zijn slachtoffers van mensenhandel of eerge relateerd geweld en/of zijn kwetsbare tienermoeders (Lünnemann, Smit & Drost, 2010). Veel vrouwen in de vrouwenopvang hebben te maken met meervoudige problematiek zoals een verleden van mishandeling en/of bedreiging, psychische klachten zoals posttraumatisch stress syndroom en depressie, financiële schulden en dakloosheid (Sijbrandij, Jonker & Wolf, 2008). Dit alles zorgt ervoor dat zij een grote afstand hebben tot de arbeidsmarkt en in de meeste gevallen voor hun inkomen afhankelijk zijn van een uitkering.

Lange tijd werd door de overheid aan kwetsbare groepen een uitkering verstrekt zonder daar eisen bij te stellen. Vanaf eind jaren '80 begin jaren '90 heeft er echter een fundamentele omslag plaatsgevonden van een passieve verzorgingsstaat gericht op de bescherming van burgers naar een participatiemaatschappij waarin burgers geactiveerd worden en gestreefd wordt naar een hogere participatiegraad (Gier, 2007; RMO, 2008). Vanaf die tijd wordt er ingezet op activering: het terug laten keren van langdurig werklozen en gedeeltelijk arbeidsongeschikten naar de arbeidsmarkt via financiële prikkels, onderwijs en emancipatie (Steen, Peeters & Pen, 2010). Men besefte echter dat sommige mensen naast deze maatregelen extra steun nodig hebben om uit langdurige werkloosheid te breken. Onder de noemer van sociale activering werd er daarom ingezet op heroriënteringsgesprekken, (voortrajecten van) beroepsgerichte scholing, gesubsidieerde arbeidsplaatsen (Steen, Peeters & Pen, 2010), dagbesteding, vrijwilligerswerk en diverse hulpverlening.

Waar sociale activering in eerste instantie bedoeld was als voorbereiding op arbeidsparticipatie (de arbeidsmarktbenadering) is het langzaam ook doorgedrongen naar de zorg en voor mensen in bijzondere situaties, zoals dak- en thuislozen, verslaafden (Dekker & Van der Aa, 2000) en vrouwen in de vrouwenopvang. Volgens de welzijnsbenadering is sociale activering niet in de eerste plaats gericht op het bevorderen van de arbeidsparticipatie, maar op het doorbreken en voorkomen van sociaal isolement (Dekker & Van der Aa, 2000) door maatschappelijk zinvolle activiteiten die eventueel een eerste stap op weg naar betaald werk kunnen betekenen (Informatie- en Servicepunt Sociale Activering, 2000). Belangrijk hierbij is het verhogen van de zelfredzaamheid (Snoek et al., 2008).

Er zijn meerdere wetten die zich met sociale activering bezighouden vanuit zowel de arbeidsbenadering als de welzijnsbenadering. Een wet die sociale activering vanuit de welzijnsbenadering ziet is de Wet Maatschappelijke Ondersteuning die 1 januari 2007 van kracht is geworden. 'Mensen indien nodig ondersteunen in hun bijdrage aan de samenleving, herstellen van de zelfredzaamheid, mensen toerusten om maatschappelijk te participeren, dáár gaat het om' (Memorie van toelichting Wmo, Tweede Kamer 30131, nr. 3). In deze wet wordt benadrukt dat jong en oud, ongeacht maatschappelijke of economische positie of beperkingen, moeten 'meedoen' aan de samenleving. De Wmo kent twee doelstellingen. De eerste is het bevorderen van maatschappelijke participatie en zelfredzaamheid van burgers, de tweede het bevorderen van de sociale samenhang en actief burgerschap. Het uitgangspunt hierbij is dat mensen in de eerste plaats zelf verantwoordelijkheid dragen om mee te doen aan de samenleving en indien nodig een beroep kunnen doen op hun omgeving, zoals burens en familie (Snoek et al., 2008). De uitvoer van de Wmo wordt zoveel mogelijk aan de gemeentes overgelaten. Zij moeten samenhangend lokaal beleid op het gebied van maatschappelijke ondersteuning, wonen en welzijn voeren.

De Wmo is dus sterk gericht op het bevorderen van de participatie door middel van sociale activering. Dit streven brengt problemen met zich mee, omdat juist niet iedereen voldoende is toegerust om mee te doen in de samenleving. Personen kunnen ernstig belemmerd worden door sociale of psychische problemen. Ook door geweld en dreiging kunnen vrouwen en kinderen beperkt worden in hun bewegingsvrijheid of zelfs bedreigd worden in hun bestaansrecht (Snoek et al., 2008). Deze twijfels over de mogelijkheid van participatie zijn er ook voor de vrouwenopvang. Wolf (2002) uit haar twijfels over sociale activering in de vrouwenopvang. Volgens haar werkt sociale activering averechts als kwetsbare mensen ongewild worden aangezet tot activering en groei.

Door Wolf en anderen (2006) zijn de kenmerken van de doelgroep van de vrouwenopvang in Nederland uitgebreid in kaart gebracht, waarbij er diverse kenmerken zijn

gevonden die een probleem zouden kunnen vormen voor sociale activering. Tweederde van de vrouwen in de vervolgovang is van niet-Nederlandse afkomst. De meerderheid van de vrouwen heeft gemiddeld twee kinderen met een gemiddelde leeftijd van zeven jaar. Financieel gezien is de meerderheid afhankelijk van een uitkering en heeft de meerderheid schulden van gemiddeld 10.000 euro. Het opleidingsniveau van de vrouwen in de vervolgovang is zeer laag (Wolf et al., 2006). Wanneer wordt gekeken naar de arbeidsparticipatie blijkt dat slechts 8 procent van de vrouwen in de vervolgovang werkt. Er is veel sprake van psychische problemen, waarbij vooral depressie en trauma veelvuldig voorkomen. Wanneer wordt gekeken naar de sociale contacten blijkt dat de meeste vrouwen mishandeld zijn door de mannelijke (ex)partner. Desondanks ervaren bijna alle vrouwen steun van gemiddeld twee personen.

1.1 Probleemstelling

Het idee van sociale activering dat iedereen 'ongeacht maatschappelijke of economische positie of beperkingen' moet meedoen aan de maatschappij is nastrevenswaardig. Het is echter de vraag of dit in de praktijk haalbaar is. Zoals onderzocht door Wolf en anderen (2006) kent de doelgroep van de vrouwenopvang diverse en ernstige problematiek. Ook Snoek en anderen (2008) brengen twijfels naar voren over deze doelstelling met betrekking tot kwetsbare burgers. Wellicht zijn er grenzen voor wat betreft de haalbaarheid van sociale activering wanneer het een doelgroep betreft met een zeer zwakke positie. Het is mogelijk dat sociale activering in de vrouwenopvang niet goed verloopt als gevolg van diverse problematiek zoals psychische problemen, financiële problemen en het niet spreken van de Nederlandse taal. Om te onderzoeken of dit het geval is luidt de hoofdvraag van deze thesis: *In hoeverre worden er bij sociale activering in de vrouwenopvang belemmeringen ervaren?*

1.2 Relevantie

Sociale activering is een van de uitingen van het huidige politieke gedachtegoed en wordt steeds meer uitgebreid. Echter, naar de grenzen van de haalbaarheid van sociale activering is voor zover bekend geen onderzoek gedaan. De uitkomsten kunnen echter consequenties hebben voor zowel de politiek als de praktijk. Het is mogelijk dat er een discrepantie bestaat tussen wat gewenst wordt vanuit het beleid en wat mogelijk is in de praktijk. Het beleidsdoel alle mensen sociaal te activeren is wellicht te ver doorgevoerd om positieve resultaten te bereiken. Beleid dat immers niet is toegesneden op de doelgroep is weinig zinvol.

Het onderzoek is ook relevant voor de uitvoering van sociale activering in de vrouwenopvang. Het onderzoek zal inzicht geven in de werking van sociale activering in de praktijk door vrouwen en hulpverleners aan het woord te laten. Hierdoor kunnen nieuwe negatieve of positieve punten met betrekking tot sociale activering naar boven komen die in de literatuur niet gevonden zijn. Ook is het mogelijk dat de vrouwen knelpunten voor sociale activering aangeven die bij de hulpverleners niet of onvoldoende in beeld waren.

2 Theoretisch kader

Omdat sociale activering het belangrijkste concept in dit onderzoek is zal dit concept eerst uitgebreider worden beschreven. Vervolgens zal de theoretische basis van dit onderzoek worden toegelicht, namelijk de empowermentbenadering en het model van empowerment. Daarna zullen de bestaande bevindingen worden besproken die uitmonden in een hoofdvraag en enkele deelvragen, gevolgd door de hypothesen.

2.1 Sociale activering

Zoals al aangestipt in de inleiding is sociale activering voortgekomen uit activering. Na een periode van crisis kwam Nederland eind jaren '80 begin jaren '90 van de vorige eeuw terecht in een economisch opwaartse spiraal. De kortdurende werkloosheid daalde drastisch en de werkgelegenheid groeide (Leene, 2002). Wel werd er nog veel beroep gedaan op sociale zekerheid wat de staat veel geld kostte. Veel langdurig werklozen of mensen langs de zijlijn van de maatschappij dreigden in een sociaal isolement te belanden door toegenomen individualisering waardoor hulp van anderen niet meer vanzelfsprekend was (Leene, 2002). Om dit een halt toe te roepen werd door het derde kabinet Lubbers in 1989 activering geïntroduceerd: het terug laten keren van langdurig werklozen en gedeeltelijk arbeidsongeschikten naar de arbeidsmarkt via financiële prikkels, onderwijs en emancipatie (Steen, Peeters & Pen, 2010). De introductie van activering sloot aan bij een Europese trend van sociaal investeren waarbij beleid niet gericht moest zijn op het verstrekken van een uitkering aan hulpbehoevende mensen, maar op het aan het werk helpen van mensen door middel van sociale investeringen (OECD, 1997; Jenson, 2009).

Activering was vanaf de jaren '90 dus vooral gericht op het verhogen van de arbeidsparticipatie. Later werd het 'bereik' van activering uitgebreid en ontstond er ook sociale activering. Er is geen eenduidige definitie van sociale activering. Een definitie die genoemd wordt is het verhogen van maatschappelijke participatie en het doorbreken of voorkomen van sociaal isolement door maatschappelijk zinvolle activiteiten die eventueel een eerste stap naar betaald werk kunnen betekenen (Ipso Facto, 2001). Dit is een brede definitie die veel ruimte overlaat voor verschillende interpretaties.

Tegenwoordig wordt van iedereen die aanspraak maakt op de bijstand of een andere uitkering vastgesteld wat diens afstand is tot de arbeidsmarkt. Dit gebeurt in veel gemeentes op basis van re-integratieladders (Verveen, Bunt & Schepman, 2005). Deze ladders bestaan meestal uit vier of vijf treden, waar sociale activering er een van is. Op de onderste trede staan

personen die niet in staat zijn tot re-integratie door ernstige geestelijke of lichamelijke beperkingen. Deze trede bevat nog geen trajecten voor re-integratie, maar slechts zorg en hulpverlening. Op de tweede trede staan personen van wie mogelijk verwacht wordt dat zij op lange termijn regulier werk kunnen verrichten, maar dit door psychische en lichamelijke beperkingen nog niet kunnen. Als doel van sociale activering wordt vooral maatschappelijke participatie genoemd en doorstroom naar arbeidsactivering door middel van maatschappelijk nuttige activiteiten, vrijwilligerswerk, vormen van permanente gesubsidieerde arbeid, activiteiten die lichamelijke of psychische klachten helpen te verminderen en integrale trajecten van re-integratiebureaus. Boven deze trede staat arbeidsactivering voor personen die nog niet in staat zijn regulier werk te doen omdat ze nog vaardigheden missen. Deze doelgroep wordt geholpen hun kwaliteiten te verbeteren om door te stromen (Verveen, Bunt & Schepman, 2005). Boven arbeidsactivering staan nog één of twee treden voor mensen die bijna of direct bemiddelbaar zijn naar werk.

Sociale activering is dus een stap in het re-integratiebeleid van gemeentes met als doel maatschappelijke participatie of eventueel betaald werk op de lange termijn. Door de ruime definitie van het begrip sociale activering levert dit ook divers beleid op. Het kan betekenen dat mensen worden aangemoedigd vrijwilligerswerk te verrichten, maar ook het doorlopen van een traject met verschillende vormen van hulp (Leene, 2002). Ook door verschillen in de financiële ruimte en inbedding van sociale activering in de gemeentelijke organisatie verschilt de inhoud van sociaal activeringsbeleid per gemeente. In sommige gemeentes betekent sociale activering het promoten van vrijwilligerswerk, terwijl in andere gemeentes een traject wordt gevolgd met diverse vormen van hulp- en dienstverlening zoals schuldhulpverlening, kinderopvang, opvoedingsondersteuning, psychosociale begeleiding, vormings- of scholingsmogelijkheden en trajecten richting arbeid. Sociale activering kan dus zeer diverse vormen aannemen (Leene, 2002).

De vrouwen uit de opvang horen volgens de categorisering die door gemeentes wordt aangehouden tot de moeilijkst bemiddelbare groep werkzoekenden (Sok, 2002). Uit de praktijk blijkt dat deze vrouwen weinig kansen krijgen van re-integratiebureaus, omdat hun situatie door bijvoorbeeld lage opleiding, relatief weinig werkervaring en problemen in de woon- en levenssituatie, snel als te complex wordt beoordeeld. Ook kunnen taalproblemen een reden zijn om niet te kunnen starten met een re-integratietraject naar werk. Daarnaast blijken problemen met kinderopvang een reden waardoor vrouwen die wel bemiddelbaar zijn toch uitvallen. Zo hebben moeders vaak moeite hun kinderen voor veel uren achter te laten bij de kinderopvang (Sok, 2002).

Ondanks deze belemmeringen is sociale activering niet alleen gewenst door de overheid, maar ook vanuit het welzijnswerk zelf. Zonder het hebben van een zinvolle dagbesteding blijft de vooruitgang op andere leefgebieden zoals huisvesting en gezondheid namelijk broos. Sterker nog, het hebben van een dagbesteding blijkt juist een extra motivatie om ook op andere leefgebieden vooruitgang te boeken, zoals bij huisvesting, het herstellen van sociale contacten en het verminderen van of stoppen met drugsgebruik (Davelaar et al., 2007). Vanuit de zorg ligt de nadruk bij sociale activering niet zozeer op het bevorderen van de arbeidsparticipatie als wel het doorbreken of voorkomen van sociaal isolement (Dekker & Aa, 2000).

2.2 Empowerment

In Nederlandstalige literatuur is geen wetenschappelijk kader of model voorhanden om de barrières van sociale activering te onderzoeken. Om deze reden is uitgeweken naar internationale literatuur over *empowerment*. Hoewel deze twee concepten zeer dicht bij elkaar liggen betekent het niet exact hetzelfde. Empowerment is een proces van bewustwording en is gericht op het versterken van latente krachten. Dit proces kan op verschillende gebieden plaats vinden, zoals op maatschappelijk, sociaal of politiek gebied (Wagenaar & Balder - van Seggelen, 2010). De sociale activering zoals onderzocht in dit onderzoek heeft wel betrekking op empowerment op maatschappelijk en sociaal gebied, maar eigenlijk niet op politiek gebied. Met andere woorden, empowerment bevat de fundamentele uitgangspunten (Steenssens, Demeyer & Regenmortel, 2009), terwijl sociale activering een methode is (Ipsos Facto, 2001), voor het tot stand brengen van empowerment. Omdat empowerment toch beschouwd kan worden als een internationale vertaling van sociale activering (Leene, 2002; Tuteleers, 2007; Steenssens, Demeyer & Regenmortel, 2009) wordt voor het onderzoeken van sociale activering gebruik gemaakt van literatuur over empowerment. Omdat er in het Nederlands geen goede vertaling van empowerment bestaat zal de Engelse term gehanteerd blijven.

Sinds het begin van de jaren '80 van de vorige eeuw zijn sociale wetenschappers binnen de sociale zorg toenemend bezig met het ontwikkelen van interventies gericht op empowerment (Rappaport, 1981; Vanderplaat, 1998), onder andere voor vrouwen die slachtoffer zijn geworden van huiselijk geweld (Kasturirangan, 2008). Empowerment is een proces waarbij mensen, organisaties en gemeenschappen 'macht' krijgen over zaken die belangrijk voor hen zijn (Zimmerman, 1995) en de macht en de mogelijkheid hebben om eigen keuzes te maken (Kabeer, 1999a). Het is gericht op mensen, organisaties en gemeenschappen

die aan het begin van het proces in een staat van *disempowerment* waren: in een staat van gebrek aan macht, vaardigheden en kennis om eigen keuzes te kunnen maken (Kabeer, 1999a).

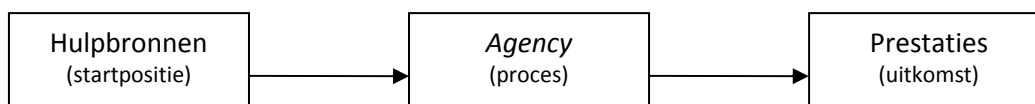
De empowermentbenadering komt voort uit een mensbeeld waarbij individueel welbevinden wordt gekoppeld aan de sociale en politieke omgeving (Peters, Jacobs & Molleman, 2007). De empowermentbenadering is krachtgericht, wat wil zeggen dat er wordt uitgegaan van de krachten en competenties van mensen, in plaats van te focussen op de beperkingen (Steenssens, Demeyer & Regemortel, 2009). Dit impliceert dat kwetsbare mensen beschikken over veel competenties of dat competenties in ieder geval aan te leren zijn, wanneer hiervoor mogelijkheden worden geboden (Perkins & Zimmerman, 1995). Een andere implicatie van empowerment is dat het afwijkende functioneren van kwetsbare mensen het resultaat is van de bestaande sociale structuur en het gebrek aan hulpbronnen waardoor competenties onmogelijk tot uiting kunnen komen (Perkins & Zimmerman, 1995). Ofwel dat empowerment van kwetsbare mensen belemmerd kan worden wanneer zij zwakke hulpbronnen hebben die ook de mate van *agency* negatief beïnvloeden. Bij de empowermentbenadering wordt vanuit wederzijds vertrouwen en respect gewerkt aan verbetering en versterking met betrokkenheid van alle belanghebbenden (Steenssens & Regenmortel, 2006), in dit geval de cliënten, hulpverlening van de vrouwenopvang en instanties. Ook is de empowermentbenadering participatief, wat wil zeggen dat er gestreefd wordt naar maximale invloed en zeggenschap voor de belanghebbenden, met name voor het individu dat 'empowered' wordt. Tenslotte is de empowermentbenadering integraal en relatiegericht, wat inhoudt dat er een brede contextuele kijk wordt gehanteerd en er aandacht is voor sociale relaties en sociale netwerken voor het verbinden van krachten (Steenssens & Regenmortel, 2006).

De ontwikkeling van interventies gericht op empowerment binnen de sociale zorg komt voort uit een omslag in de benadering van patiënten, cliënten of andere kwetsbare groepen. Zij werden lange tijd behandeld als kinderen: ze werden geholpen, werden verteld wat te doen en van de straat gehouden (Rappaport, 1981). Eigenlijk werden daarmee ook de rechten van deze mensen afgenomen, omdat de hulpverlening bepaalde wat goed voor iemand was. Daarnaast was de hulpverlening star in de mogelijke oplossingen die voor diverse problemen werden geboden. Vaak werd voor een bepaald probleem slechts één oplossing gezien (Rappaport, 1981).

In de wetenschappelijke literatuur is zeer veel geschreven over empowerment. Toch blijkt het lastig een eenduidig model voor empowerment te ontwikkelen omdat de manier van empowerment kan verschillen per context en doelgroep. Er wordt dan ook door diverse

auteurs aangegeven dat empowerment verschillende definities kan hebben en verschillend geoperationaliseerd kan worden, afhankelijk van die context en doelgroep. Daarnaast is empowerment ook op meerdere niveaus mogelijk, namelijk op individueel, persoonlijk of psychologisch niveau, op gemeenschapsniveau of op organisatieniveau. Daarnaast kan empowerment worden gezien als proces, maar ook als uitkomstmaat (Peters, Jacobs & Molleman, 2007). Om te kunnen onderzoeken of er binnen de vrouwenopvang belemmeringen spelen bij sociale activering of empowerment is het nodig om empowerment als proces te zien. Daarnaast zal empowerment worden onderzocht op individueel niveau.

Voor het meten van empowerment in de vrouwenopvang wordt in dit onderzoek gebruik gemaakt van een model van Kabeer (1999a). Hiervoor is niet alleen gekozen omdat het empowerment als een proces weergeeft, maar ook omdat het al eerder gebruikt is in onderzoek naar empowerment van vrouwen (Kabeer, 1999a, 1999b, 2005). Volgens Kabeer (1999a) bestaat het proces van empowerment uit drie dimensies, namelijk hulpbronnen, *agency* en prestaties. Schematisch ziet het proces van empowerment er zo uit (zie figuur 1):

Figuur 1. Schematische weergave van proces van empowerment.

De eerste dimensie bestaat uit hulpbronnen die iemand heeft bij aanvang van het proces van empowerment. De tweede dimensie, *agency*, is lastiger te definiëren dan de dimensie hulpbronnen. Volgens Kabeer refereert *agency* aan de capaciteiten van mensen om eigen levenskeuzes te maken en zelf opgestelde doelen na te streven (Kabeer, 1999a). *Agency* houdt meer in dan zichtbaar gedrag, maar ook psychologische aspecten zoals de betekenis die mensen geven aan hun gedrag, de motivatie voor het vertonen van bepaald gedrag en het doel ervan (Kabeer, 1999b). De mate van *agency* is afhankelijk van de hulpbronnen die iemand bezit. Iemand die zich bijvoorbeeld als doel heeft gesteld een arts te worden maar niet in staat is de opleiding te betalen kan, ondanks dat zij de motivatie heeft om haar doel te behalen, dit niet tot uitvoering brengen. Beide dimensies zijn dus met elkaar verbonden (Alkire, 2008).

Bij hulpbronnen moet niet alleen worden gedacht aan materiële hulpbronnen in financiële zin, maar ook aan diverse menselijke en sociale hulpbronnen die de mogelijkheden voor het maken van keuzes verbeteren. De aanname is dat Kabeer (1999a) met materiële hulpbronnen van financiële zin doelt op inkomen, maar dit noemt zij niet expliciet. Ook in andere literatuur met betrekking tot empowerment wordt inkomen indirect aangeduid als

hulpbron voor empowerment. Uit literatuur blijkt namelijk dat armoede een belangrijke reden is voor een staat van disempowerment (Coker, 1999; Lord & Hutchison, 1993). Om deze reden wordt inkomen toch gezien als materiële hulpbron voor empowerment. Een andere materiële hulpbron is het hebben van bezit, zoals een eigen huis (Samman & Santos, 2009). Omdat de vrouwen die onderzocht worden juist allemaal geen eigen huis hebben zal dit niet worden meegenomen in het onderzoek.

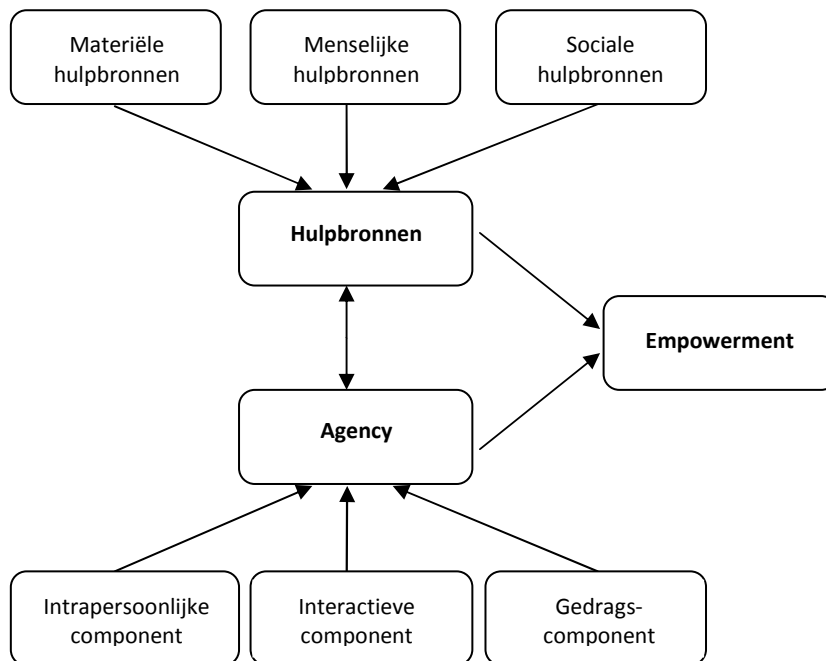
Van menselijke hulpbronnen geeft Kabeer (1999a) geen concrete voorbeelden. In haar stuk schemert het belang van opleiding en een goede gezondheid wel door, maar noemt dit niet concreet als hulpbron voor empowerment. Echter, in andere literatuur worden diverse menselijke hulpbronnen gegeven voor empowerment, namelijk opleidingsniveau (Seibert, Kraimer & Liden, 2001), andere vaardigheden (Zimmerman, 1995; Busch & Valentine, 2000) en geestelijke of fysieke gezondheid (Zimmerman, 1995). Menselijke hulpbronnen zullen in dit onderzoek daarom bepaald worden door opleiding, vaardigheden en gezondheid.

Bij sociale hulpbronnen noemt Kabeer (1999a) sociale relaties opgedaan binnen de familie, de markt en de gemeenschap, de hieruit voortvloeiende autoriteit en normen en waarden. Deze sociale relaties bepalen de normen en waarden, verwachtingen en de mate van autoriteit die iemand geniet (Kabeer, 2005). Een andere belangrijke factor die door Kabeer onder hulpbronnen wordt geschaard is controle. Deze factor wordt in veel andere wetenschappelijke literatuur over empowerment genoemd (Rappaport, 1981; Conger & Kanungo, 1988; Lord & Hutchison, 1993; Perkins & Zimmerman, 1995; Zimmerman, 1995; Zimmerman & Warschausky, 1998; Kabeer, 1999a; Steenssens, Demeyer & Regenmortel, 2009). Hiermee bedoelt Kabeer (1999a) dat iemand iets te zeggen heeft over een bepaalde hulpbron. Kabeer erkent dat dit concept niet eenvoudig te operationaliseren is. Volgens Conger & Kanungo (1988) kent controle of macht (*power*) verschillende betekenissen, afhankelijk van op welk niveau het wordt bekeken. Op individueel niveau betekent controle de positie van een persoon, de kenmerken van een persoon, de expertise van een persoon en de mogelijkheid toegang te krijgen tot specifieke informatie of kennis. Sociale hulpbronnen die in andere wetenschappelijke literatuur zijn gevonden zijn het krijgen van praktische en morele steun van vrienden, familie en hulpverleners (Lord & Hutchison, 1993). Daarnaast wordt ook de omvang van een sociaal netwerk genoemd (Lord & Hutchison, 1993). De sociale hulpbronnen zullen in dit onderzoek bepaald worden door het aantal contacten, de kwaliteit van het sociale netwerk, praktische en morele steun en autoriteit.

De tweede dimensie van het model van empowerment is de mate van agency, ofwel de mate waarin iemand in staat is doelen te formuleren en op basis van die doelen te handelen (Kabeer 1999a). Agency houdt volgens Kabeer meer in dan observeerbaar gedrag en

handelingen. Het gaat ook om de betekenis, motivatie en doelstelling van mensen voor het uitvoeren van hun activiteiten, hun gevoel van betekenis of, zoals Kabeer het noemt, ‘the power within’ (Kabeer, 1999a). In de literatuur komt ‘power (from) within’ meerdere keren voor (Wong, 2003; Samman & Santos, 2009; Steenssens, Demeyer & Regenmortel, 2009). Ondanks dat er niet telkens exact dezelfde betekenis wordt toegekend aan ‘power (from) within’ komt dit neer op ‘kracht van binnenuit’. Volgens Steenssens, Demeyer en Regenmortel (2009) verwijst ‘power from within’ (kracht van binnenuit) naar mogelijkheden om controle te verkrijgen (intrapersoonlijke component), betrokkenheid in besluitvoering (gedragscomponent) en inzicht in causale verbanden (interactionistische component). Deze componenten verwijzen naar een model van Zimmerman (1995) voor psychologisch empowerment, ofwel empowerment op individueel niveau. Omdat Kabeer (1999a) verder geen uitleg geeft over de inhoud van agency zal het model van Zimmerman (1995) over psychologische empowerment geïntegreerd worden met het model van Kabeer (1999a) en inhoud geven aan agency.

Op basis van het model van Zimmerman (1995) bestaat agency uit drie componenten, namelijk uit een intrapersoonlijke component, een interactionele component en een gedragscomponent. Elke component bestaat weer uit enkele factoren. In figuur 2 wordt het geïntegreerde model schematisch weergegeven.

Figuur 2. Schematische weergave van empowerment.

De eerste component van agency is de intrapersoonlijke component waarin percepties van het individu zelf centraal staan. Deze percepties zijn een belangrijk element bij het uitvoeren van bepaald gedrag om gewenste uitkomsten te realiseren. Het is onwaarschijnlijk dat personen die niet geloven dat ze de capaciteiten hebben om doelen te bereiken ofwel leren wat nodig is om die doelen te bereiken ofwel doen wat nodig is om de doelen te vervullen (Zimmerman, 1995). De intrapersoonlijke component wordt bepaald door vier indicatoren, namelijk ervaren controle, *self-efficacy*, motivatie en ervaren competentie. Ervaren controle is een aspect dat in veel literatuur over empowerment naar voren komt (Rappaport, 1981; Conger & Kanungo, 1988; Lord & Hutchison, 1993; Perkins, 1995; Zimmerman, 1995; Zimmerman & Warschawsky, 1998; Kabeer, 1999a; Steenssens, Demeyer & Regenmortel, 2009). Ervaren controle is een van de belangrijkste factoren voor het verkrijgen van empowerment (Kabeer, 1999a; Steenssens, Demeyer & Regenmortel, 2009). Ervaren controle refereert aan het geloof in de mogelijkheid om controle uit te oefenen binnen diverse levensdomeinen zoals familie, werk of sociopolitieke contexten (Zimmerman, 1995). Self-efficacy is het geloof dat iemand in staat is gedrag te vertonen of te veranderen dat nodig is om doelen te bereiken. Self-efficacy wordt gezien als een van de belangrijkste determinanten voor gedragsverandering. Self-efficacy heeft namelijk invloed op de intentie voor gedragsverandering, de moeite die hiervoor wordt gedaan, ook wanneer het moeilijk wordt (Bandura, 1977). Wanneer iemand geen vertrouwen heeft in haar eigen capaciteiten zal ze geen vooruitstrevende doelen stellen. Volgens Finfgeld (2004) moeten personen die willen starten met een empowermentproces een bepaalde mate van zelfvertrouwen en self-efficacy hebben voor een succesvol empowermentproces. Wanneer dit niet het geval is moet dit door de hulpverlening worden bewerkstelligd (Finfgeld, 2004). Ook motivatie is een belangrijk aspect van empowerment. Het hangt samen met self-efficacy (Bandura, 2006) en ervaren controle (Lord & Hutchison, 1993), maar is toch net iets anders. Mensen die niet gemotiveerd zijn om te werken aan hun situatie zullen hier minder in slagen. De laatste indicator van de intrapersoonlijke component is ervaren competentie. Het verwijst naar de mate waarin mensen zelf denken in staat te zijn om doelen te bereiken (Schmidt et al., 2007).

De tweede component is de interactionele component die refereert aan hoe mensen denken over en hoe hun relatie is met hun sociale omgeving (Zimmerman & Warschawsky, 1998). De interactionele component van empowerment bestaat uit kritisch bewustzijn, het begrijpen van *causal agents*, het ontwikkelen van vaardigheden op diverse leefgebieden en mobilisatie van hulpbronnen. Kritisch bewustzijn refereert aan het inzicht over hoe hulpbronnen worden verkregen of uitgebreid kunnen worden en de vaardigheid deze hulpbronnen op de juiste wijze in te zetten (Zimmerman & Warschawsky, 1998). Het

begrijpen van causal agents refereert aan het erkennen van factoren die andere personen, objecten of gebeurtenissen kunnen beïnvloeden die een belemmerende of faciliterende rol kunnen spelen bij het uitoefenen van controle (Zimmerman, 1995). Bij het ontwikkelen van vaardigheden gaat het om vaardigheden als het kunnen nemen van beslissingen, het oplossen van problemen en leiderschapsvaardigheden (Zimmerman, 1995). Deze vaardigheden kunnen wellicht niet op alle levensdomeinen worden ontwikkeld. Er kunnen belemmeringen zijn waardoor participatie geen optie is. Het zijn de vaardigheden die personen onafhankelijk maken en het mogelijk maken controle uit te oefenen over gebeurtenissen in hun leven. Het mobiliseren van hulpbronnen is belangrijk omdat het controle over de situatie impliceert (Zimmerman, 1995).

Tenslotte refereert de gedragscomponent aan specifiek gedrag in de sociale en politieke omgeving waarmee invloed kan worden uitgeoefend. Hierbij moet worden gedacht aan participatie in organisaties en meedoen aan activiteiten (Zimmerman, 1995). De indicatoren van de gedragscomponent zijn maatschappelijke participatie (*community involvement*), participatie in organisaties en *coping* gedrag (Zimmerman, 1995). Als voorbeelden van participatie noemt Zimmerman (1995) het zoeken van werk, bij een zelfhulpgroep gaan, zelfstandig leven of bij een club aansluiten. Coping gaat over het kunnen omgaan met moeilijke situaties en het oplossen van problemen (Peters, Jacobs & Molleman, 2007), maar ook het kunnen managen van stress en aanpassen aan veranderingen (Zimmerman & Warschauwsky, 1998).

2.3 Bestaande bevindingen

Over sociale activering in de vrouwenopvang is slechts één onderzoek bekend in Nederland. Het is uitgevoerd bij twee locaties voor vrouwenopvang in Amsterdam en Den Bosch in het jaar 2000 en 2001. Bij dit project werkten gemeentes, de vrouwenopvang, algemeen maatschappelijk werk en re-integratiebedrijven samen. Uit het project bleek dat een traject naar maatschappelijke participatie of werk, mits op de juiste wijze aangepakt, kan helpen bij het hanteren en verwerken van problemen op andere leefgebieden (Sok, 2002). Er kwamen echter ook enkele belemmeringen naar boven. Zo blijkt voor een deel van de cliënten het re-integratieproject een stap te ver door taalproblemen, psychosociale problemen en problemen met het regelen van kinderopvang (Sok, 2002). Veel verder wordt op deze belemmeringen niet ingegaan.

Naast onderzoek in de vrouwenopvang is ook binnen de maatschappelijke opvang bij dak- en thuislozen onderzoek bekend naar sociale activering. Uit dit onderzoek uit Rotterdam

blijkt dat er grote verschillen bestaan binnen de groep dak- en thuislozen. Er is een groot verschil in motivatie om maatschappelijk actief te worden, afhankelijk van materiële en financiële vergoedingen, of de juiste activiteit of werk kan worden gevonden, of er waardering wordt getoond en of meteen bij instroom begonnen wordt met activeren. Daarnaast is de motivatie verschillend tussen cliënten die tussen 'gewone' mensen werken of niet, en of activiteiten verplicht zijn in de woonvorm waar ze wonen (Davelaar et al., 2007). Hieruit blijkt dat niet iedereen goed in staat is tot sociale activering. De belemmeringen voor sociale activering komen echter bijna niet aan bod. Wel wordt genoemd dat van alle mensen in de maatschappelijke opvang alcoholisten en zwaar psychiatrische patiënten het lastigst te activeren zijn (Davelaar et al., 2007).

Ook bij rapporten van andere activeringsprojecten die in Nederland zijn uitgevoerd wordt soms wel melding gemaakt van belemmeringen of wordt de opmerking gemaakt dat het project niet voor iedereen mogelijk is (Nicaise & Meinema, 2004). De redenen hiervoor worden echter niet genoemd. Ook komt het voor dat alleen positieve punten van sociale activering worden besproken, maar niet de negatieve punten of belemmeringen (Ipso Facto, 2001).

Om meer inzicht te krijgen in factoren die een belemmering kunnen vormen voor sociale activering van vrouwen in de vrouwenopvang wordt internationale wetenschappelijke literatuur geraadpleegd. Uit divers onderzoek over empowerment bij slachtoffers van huiselijk geweld blijkt dat er verschillende kenmerken zijn van de doelgroep die een belemmering voor empowerment zouden kunnen vormen. Zo noemen Busch en Valentine (2000) dat vrouwen in de vrouwenopvang een zwakke economische status, discriminatie en onderdrukking ervaren. Een zwakke economische status wijst op zwakke materiële hulpbronnen. Discriminatie en onderdrukking wijzen op beperkte sociale hulpbronnen. Daarnaast noemen Busch en Valentine (2000) dat veel vrouwen in de vrouwenopvang last hebben van een slechte fysieke en psychische gezondheid als gevolg van fysiek en emotioneel geweld. Daarnaast zouden vrouwelijke slachtoffers van huiselijk geweld eerder zelfmoord plegen of verslaafd raken aan alcohol of drugs.

Omdat veel vrouwen in de vrouwenopvang psychische klachten ervaren is ook gekeken naar literatuur over empowerment van mensen met (zware) psychische klachten. Hieruit blijkt dat de ernst van de psychische problemen een barrière vormt voor empowerment (Zimmerman, 1995, Linhorst et al., 2002). Als gevolg hiervan hadden sommige personen met psychische klachten moeite met het opstellen van realistische doelen, het verwerken van informatie en het maken van weloverwogen keuzes (Linhorst et al., 2002). Dit heeft invloed op de interactionele component van empowerment.

Daarnaast is gevonden dat mensen met zware psychische klachten een gebrek aan motivatie vertoonden om de instelling waarin ze woonden te verlaten (Linhorst et al., 2002). Motivatie is een van de indicatoren van de intrapersonlijke component voor empowerment. De consequenties hiervan zijn discriminatie, sociale isolatie en wanhoop (Linhorst et al., 2002). Andere barrières die hulpverleners noemen zijn beperkte cognitieve vermogens, medische effecten en, nogmaals, gebrek aan motivatie (Fingeld, 2004). Dit laatste zou gedeeltelijk samenhangen met gebrekkige steun van familie en/ of hulpverleners.

Tenslotte is er een onderzoek gevonden naar straatprostituees, een doelgroep die ook in de vrouwenopvang terecht kan komen (Wolf, 2002). Hieruit blijkt dat deze vrouwen vaak een verleden hebben van seksueel en fysiek geweld, waardoor zij een grotere kans hebben op geestelijke en sociale problemen. Daarnaast is er bij deze groep vrouwen veel sprake van depressie en een laag zelfvertrouwen (Kurtz et al., 2005). Deze hoge rapportage van depressieve klachten komt ook naar voren in binnenlandse wetenschappelijke literatuur over mishandelde vrouwen. Deze gevoelens zouden worden verklaard door ervaren machteloosheid, het gevoel geen controle meer te hebben over het eigen leven en het ervaren van gebrek aan sociale steun (Wolf et al., 2006).

2.4 Deelvragen & hypotheses

De hoofdvraag van dit onderzoek is, nogmaals: *In hoeverre worden er bij sociale activering in de vrouwenopvang belemmeringen ervaren?* Deze hoofdvraag zal worden onderzocht aan de hand van enkele deelvragen.

Sociale activering komt voort uit beleid uit eind jaren '80 begin jaren '90. Er zijn diverse wetten die sociale activering voorschrijven. Daarnaast geeft elke gemeente een eigen invulling aan sociale activering. Daarbij is het de vraag of er aandacht is voor de vaak complexe problematiek van vrouwen in de vrouwenopvang. Worden vrouwen in de vrouwenopvang bijvoorbeeld als aparte doelgroep genoemd? En is er bij de uitvoer van sociale activering aandacht voor de doelgroep, bijvoorbeeld met betrekking tot het aanbod van activiteiten dat ze van de gemeente krijgen? Om meer duidelijkheid te krijgen over het beleidskader van sociale activering is de eerste deelvraag:

- 1. Is er binnen het beleid met betrekking tot sociale activering aandacht voor de problematiek van vrouwen in de vrouwenopvang?*

Omdat het beleid voor sociale activering op landelijk maar vooral op lokaal niveau wordt ontwikkeld zullen beide beleidsniveaus worden onderzocht. Dit leidt tot de volgende twee subvragen:

- a. Is er in landelijk beleid met betrekking tot sociale activering aandacht voor de problematiek van vrouwen in de vrouwenopvang?
- b. Is er in het beleid van de gemeente Amsterdam met betrekking tot sociale activering aandacht voor de problematiek van vrouwen in de vrouwenopvang?

Omdat het landelijk beleid alleen een beleidskader vormt is de verwachting dat daarin wel aandacht is voor mensen die wegens lichamelijke of geestelijke beperkingen niet of moeilijk kunnen deelnemen niet aan sociale activering, maar niet specifiek voor vrouwen in de vrouwenopvang. Van het gemeentelijke beleid met betrekking tot sociale activering wordt verwacht dat er geen specifiek beleid is voor vrouwen in de vrouwenopvang, maar dat zij worden ondergebracht bij de groep dak- en thuislozen die ook vaak te maken hebben met meervoudige problematiek. Dit leidt tot de eerste twee hypothesen:

H1: In het landelijk beleid voor sociale activering is geen specifieke aandacht voor de problematiek van vrouwen in de vrouwenopvang.

H2: In het beleid van de gemeente Amsterdam met betrekking tot sociale activering is geen specifieke aandacht voor de problematiek van vrouwen in de vrouwenopvang.

De tweede deelvraag gaat in op de ervaringen van de vrouwen en hulpverleners binnen de vrouwenopvang met sociale activering. Hierbij wordt in navolging van het model van empowerment onderzocht of sociale activering belemmerd wordt door problemen bij het versterken van hulpbronnen. Hieruit volgt de tweede deelvraag:

2. *In hoeverre worden bij sociale activering belemmeringen ondervonden bij het versterken van hulpbronnen?*

Omdat uit het model blijkt dat er drie soorten hulpbronnen zijn zal deelvraag twee worden opgesplitst in drie subvragen:

- a. *In hoeverre worden er belemmeringen ondervonden bij sociale activering gericht op het versterken van materiële hulpbronnen?*
- b. *In hoeverre worden er belemmeringen ondervonden bij sociale activering gericht op het versterken van menselijke hulpbronnen?*
- c. *In hoeverre worden er belemmeringen ondervonden bij sociale activering gericht op het versterken van sociale hulpbronnen?*

Met betrekking tot subvraag 2a wordt verwacht dat materiële hulpbronnen een belemmering vormen voor sociale activering in de vrouwenopvang. Uit onderzoek van Wolf en anderen (2006) blijkt dat veel vrouwen rondkomen van een uitkering of leningen. Daarnaast bleek dat er ook veel sprake was van (hoge) schulden. Ook Busch en Valentine (2000) spraken over een zwakke economische situatie. Met betrekking tot subvraag 2b wordt verwacht dat ook hier belemmeringen worden ondervonden. Uit onderzoek van Wolf en anderen (2006) bleek dat er

in de vrouwenopvang sprake was van een laag opleidingsniveau. Daarnaast hebben veel vrouwen psychische klachten. Wat betreft de subvraag 2c wordt verwacht dat de vrouwen niet over goede sociale hulpbronnen beschikken. In gevallen waar de vrouwen te maken hebben gehad met huiselijk geweld is sprake geweest van fysiek of emotioneel geweld door een partner of ander familielid. Daarnaast is de verwachting dat vrouwen met goede sociale hulpbronnen doorgaans niet in de vrouwenopvang terecht komen maar in moeilijke situaties bij hun contacten terecht kunnen. Dit leidt tot de volgende drie hypothesen:

H3. Sociale activering bij vrouwen in de vrouwenopvang wordt belemmerd door gebrekkige materiële hulpbronnen.

H4. Sociale activering bij vrouwen in de vrouwenopvang wordt belemmerd door gebrekkige menselijke hulpbronnen.

H5. Sociale activering bij vrouwen in de vrouwenopvang wordt belemmerd door zwakke sociale hulpbronnen.

Volgens het model zijn niet alleen de hulpbronnen belangrijk voor empowerment, maar ook de mate van agency. Hieruit volgt de derde deelvraag:

3. *In hoeverre worden er bij vrouwen in de vrouwenopvang belemmeringen ondervonden bij het versterken van agency?*

Uit de bespreking van het theoretisch kader blijkt dat agency bestaat uit drie componenten, namelijk de intrapersonlijke, de interactionele en de gedragscomponent. Voor elke component wordt onderzocht of er belemmeringen worden ondervonden. Ook deze deelvraag wordt dus beantwoord door middel van drie subvragen.

- a. *In hoeverre worden er bij vrouwen in de vrouwenopvang belemmeringen ondervonden bij het versterken van de intrapersonlijke component van agency?*
- b. *In hoeverre worden er bij vrouwen in de vrouwenopvang belemmeringen ondervonden bij het versterken van de interactieve component van agency?*
- c. *In hoeverre worden er bij vrouwen in de vrouwenopvang belemmeringen ondervonden bij het versterken van de gedragscomponent van agency?*

Met betrekking tot subvraag 3a wordt verwacht dat hier veel belemmeringen worden ondervonden. Controle is een zeer belangrijk onderdeel van empowerment, en juist uit de literatuur blijkt dat er geen controle wordt ervaren (Wolf et al., 2006). Ook gebrek aan motivatie is genoemd door verschillende bronnen. Met betrekking tot subvraag 3b zijn in de literatuur geen belemmeringen gevonden. Het lijkt er echter op dat deze indicatoren niet zijn meegenomen bij onderzoek bij vrouwen in de vrouwenopvang. Door psychische problemen of verslaving kunnen echter vaardigheden als het nemen van beslissingen en overzicht van de situatie verminderen. Met betrekking tot subvraag 3c wordt verwacht dat er weinig sprake is

van participatie en coping. De gedragscomponent is de uiting van empowerment. Juist bij vrouwen in de vrouwenopvang wordt verwacht dat dit niet of nauwelijks het geval is. Dit leidt tot de laatste drie hypothesen:

H6. Sociale activering bij vrouwen in de vrouwenopvang wordt belemmerd door een zwakke intrapersoonlijke component van agency.

H7. Sociale activering bij vrouwen in de vrouwenopvang wordt belemmerd door een zwakke interactieve component van agency.

H8. Sociale activering bij vrouwen in de vrouwenopvang wordt belemmerd door een zwakke gedragscomponent van agency.

3 Onderzoeksopzet

Voor het beantwoorden van de eerste deelvraag zal de beleidscontext van sociale activering worden beschreven. Vervolgens zullen voor het beantwoorden van de overige twee deelvragen het kwalitatieve gedeelte van het onderzoek worden beschreven, namelijk de onderzoeksgroepen, de dataverzameling, de constructie van de vragenlijst en de analysemethode. Tenslotte zal de interdisciplinaire inbedding van het onderzoek worden toegelicht.

3.1 Beleidscontext

Voor het beantwoorden van de eerste deelvraag en de twee subvragen wordt een beschrijving gegeven van de beleidscontext van sociale activering. Eerst wordt hiervoor landelijk beleid beschreven, namelijk de Wet werk en bijstand (Wwb) (Memorie van toelichting Wwb, Tweede Kamer 28870, nr. 3), de Wet investeren in jongeren (Wij) (Memorie van toelichting Wij, Tweede Kamer 31775, nr. 3) en de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) (Memorie van Toelichting Wmo, Tweede Kamer 30131, nr. 3). Hierbij wordt gekeken wat het doel is van (sociale) activering en of er aandacht is voor kwetsbare groepen die niet zelf in hun inkomen kunnen voorzien of volledig meedoen in de maatschappij, zoals bij veel vrouwen in de vrouwenopvang het geval is. Voor het onderzoeken van de wetten wordt voor elke wet de memorie van toelichting gebruikt. Hierin worden de redenen, achtergronden en uitwerking van de wet beschreven.

Omdat deze wetten vooral op gemeentelijk niveau worden uitgewerkt wordt het beleid met betrekking tot sociale activering voor de gemeente Amsterdam onderzocht. Voor deze gemeente is gekozen omdat het kwalitatieve deel van dit onderzoek ook in Amsterdam plaatsvindt. Onderzocht wordt of Amsterdam gebruik maakt van een re-integratieladder en op welke trede vrouwen in de vrouwenopvang worden ingedeeld. Daarnaast wordt onderzocht hoe sociale activering in de praktijk wordt vormgegeven en of er specifiek beleid is voor vrouwen in de vrouwenopvang met betrekking tot de uitvoer, zoals de tijd die vrouwen aan sociale activering moeten besteden en het soort activiteiten.

Voor de beschrijving van het beleid van de gemeente Amsterdam wordt gebruik gemaakt van de werkvoorschriften van de Wwb (Sociale Dienst Gemeente Amsterdam, jaartal onbekend) de Wij (Gemeente Amsterdam, jaartal onbekend a) en een de rapport waarin de plannen op basis van de Wmo worden uitgewerkt (Sociale alliantie, jaartal onbekend). Daarnaast is gesproken met een re-integratieconsulente van de afdeling Bijzondere

doelgroepen van Dienst Werk en Inkomen (DWI) van de gemeente Amsterdam, de uitvoerende instantie van sociale activering voor bijzondere doelgroepen. Aan haar is gevraagd hoe sociale activering in de praktijk wordt uitgevoerd.

Voor het beschrijven van de beleidsstukken worden de deelvraag en de subvragen als leidraad gehanteerd. Op deze manier kan een beeld worden gevormd van landelijk beleid en gemeentelijk beleid en kan een antwoord worden gegeven op deelvraag één en de twee subvragen.

3.2 Onderzoeksgroepen kwalitatief onderzoek

Voor dit onderzoek zijn twee onderzoeksgroepen gebruikt. De eerste onderzoeksgroep bestaat uit 15 vrouwen die op twee locaties voor vrouwenopvang wonen van het Leger des Heils in Amsterdam. Er zijn 16 vrouwen geïnterviewd, maar een interview is voortijdig afgebroken omdat de respondente het Nederlands onvoldoende beheerste om de vragen te begrijpen, noch kon ze haar antwoorden duidelijk formuleren. De eerste vrouwenopvang is met elf plekken een kleinschalige vrouwenopvang voor vrouwen die geen 24-uurs begeleiding en zorg meer nodig hebben maar nog niet volledig zelfstandig kunnen wonen. De doelgroep van deze vrouwenopvang bestaat uit vrouwen van 18 tot 65 jaar met complexe problematiek, zoals een verleden van seksueel geweld, schulden en psychische problematiek. Daarnaast mogen de vrouwen maximaal één kind meenemen en moeten ze in redelijke mate in staat zijn zelfstandig te kunnen wonen, omdat er alleen tijdens kantooruren begeleiding aanwezig is. Vrouwen die verslaafd zijn of psychiatrische klachten hebben kunnen hier niet terecht. Van vijf vrouwen dacht de hulpverlening dat zij of niet in staat waren of niet geschikt waren om te participeren aan het onderzoek wegens onvoldoende beheersing van de Nederlandse taal of psychische problemen. Uiteindelijk hebben toch zeven vrouwen meegewerkt aan het onderzoek. Geen van de persoonlijk benaderde vrouwen heeft geweigerd deel te nemen aan het onderzoek.

De tweede vrouwenopvang is een grootschalige voorziening met 36 plekken en biedt voor langere tijd opvang, begeleiding en zorg aan dak- en thuisloze vrouwen met psychiatrische, verslavings- en/of gedragsproblemen. Op deze locatie is wel sprake van 24-uurs begeleiding. Kinderen kunnen hier niet wonen. Deze opvang heeft twee afdelingen, de eerste en de tweede fase. De eerste fase is een Regionale Instelling voor Begeleid Wonen (RIBW), wat betekent dat de vrouwen daar voor onbepaalde tijd mogen blijven wonen. Op de tweede fase wonen vrouwen die meer zelfstandig zijn dan de vrouwen die op de eerste fase wonen. De vrouwen van de tweede fase moeten bijvoorbeeld zelf koken en de was doen. Zij bleken vaak ook beter in staat mee te werken aan het onderzoek.

Van de 36 vrouwen op de tweede locatie hebben negen vrouwen meegewerkt aan het onderzoek, waarvan één interview zoals eerder genoemd onbruikbaar bleek. Uiteindelijk hebben vijf vrouwen van de tweede fase en drie vrouwen van de eerste fase aan het onderzoek meegewerkt. Omdat de problematiek op deze locatie zwaarder is werden hier meer vrouwen ongeschikt geacht door de hulpverlening om mee te werken aan het onderzoek. Daarnaast vielen enkele vrouwen af omdat zij het Nederlands onvoldoende beheersten. Ook waren er vrouwen afwezig of werden afspraken voor een interview niet nagekomen. Vijf vrouwen van de tweede locatie hebben geweigerd deel te nemen aan het onderzoek.

De vrouwen in het eerste vrouwenhuis zijn in eerste instantie benaderd voor het onderzoek door een korte uitleg te geven van het onderzoek tijdens de maandelijkse bewonersvergadering. Toen zijn ook brieven uitgedeeld en oproepen om mee te werken opgehangen in de gang. Later zijn de vrouwen persoonlijk benaderd om mee te werken aan een interview.

In het tweede huis was ten tijde van het onderzoek geen bewonersvergadering. Door langs de deuren te gaan en het onderzoek persoonlijk toe te lichten zijn de vrouwen gevraagd mee te werken aan het onderzoek. Alle vrouwen die meegewerkt hebben aan het onderzoek kregen als dank een pakketje met drie verzorgingsproducten.

De tweede onderzoeksgroep bestaat uit vier hulpverleners van de twee locaties voor vrouwenopvang. Bij beide locaties hebben twee hulpverleners meegewerkt aan een interview. Zij zijn persoonlijk gevraagd deel te nemen aan het onderzoek.

3.3 Inhoud interviews

Voor het beantwoorden van deelvragen 2 en 3 zijn kwalitatieve semigestructureerde interviews afgenomen met een doelgroep van het activeringsbeleid, in dit geval vrouwen in de vrouwenopvang. Daarnaast zijn er interviews afgenomen bij professionals die dagelijks met de doelgroep werkt, namelijk hulpverleners binnen de vrouwenopvang. Op deze manier kan uit eerste hand worden vernomen wat de ervaringen zijn met sociale activering en waar zich eventuele belemmeringen voordoen. Er is gekozen voor kwalitatieve interviews omdat dit wordt aanbevolen bij onderzoek naar empowerment (Peters, Jacobs & Molleman, 2007). Petersen, Jacobs en Molleman (2007) maakten een inventarisatie van meetinstrumenten voor het meten van (onderdelen) van empowerment. Zij vonden echter geen instrumenten voor het onderzoeken van empowerment middels kwalitatief onderzoek. Ook is er geen kwantitatief meetinstrument beschikbaar voor het meten van empowerment op basis van het model van

empowerment dat in dit onderzoek centraal staat. Het gevolg hiervan is dat de vragen en volgorde van de interviews in dit onderzoek zelf zijn vastgesteld.

Om te beginnen is de vrouwen gevraagd naar leeftijd, woontuur in de vrouwenopvang en de reden voor het verblijf in de vrouwenopvang. Daarnaast is, omdat uit onderzoek van Wolf en anderen (2006) blijkt dat veel vrouwen in de opvang een niet-Nederlandse afkomst hebben, gevraagd naar het geboorteland en eventueel het aantal jaar dat men in Nederland woont.

Na deze algemene gegevens zijn in navolging van het empowerment model vragen gesteld om inzicht te krijgen in de verschillende hulpbronnen en componenten van agency van de vrouwen. Hierbij is geprobeerd zo dicht mogelijk bij het empowerment model te blijven. De materiële hulpbronnen zijn gemeten aan de hand van inkomen. Hierbij is gevraagd naar of de vrouw voldoende inkomen heeft, hoe de vrouw aan inkomen komt en of er sprake is van schulden.

De menselijke hulpbronnen zijn gemeten aan de hand van vragen over opleiding en gezondheid. Met betrekking tot opleiding is gevraagd naar de leeftijd tot wanneer men onderwijs heeft gevolgd en of men diploma's heeft behaald. Met betrekking tot gezondheid is gevraagd naar de mening over de lichamelijke en geestelijke gezondheid. Daarnaast is gevraagd of men zich beperkt voelt door de gezondheid en zo ja, in welke mate en hoe zij beperkt worden.

De sociale hulpbronnen zijn gemeten aan de hand van vragen over het aantal sociale contacten, of het eigen netwerk als goed wordt beoordeeld, of er praktische en morele steun wordt ervaren en de mate van autoriteit die iemand ervaart. Dit laatste is gedaan door de vrouwen te vragen of zij door anderen worden gevraagd om advies. Hierbij is de gedachte dat mensen die meer autoriteit hebben eerder om advies gevraagd zullen worden dan mensen zonder enige autoriteit.

Na vragen over de hulpbronnen zijn er vragen gesteld over de verschillende componenten van agency. De intrapersonlijke component bestaat uit ervaren controle, self-efficacy, motivatie en ervaren competentie. Deze concepten worden veel gehanteerd binnen de psychologie en er zijn ook diverse meetinstrumenten voor handen. Het probleem is echter dat de gevonden meetinstrumenten bestaan uit gestructureerde vragenlijsten die geschikt zijn voor kwantitatief onderzoek. Voor het meten van deze concepten via kwalitatief onderzoek zijn echter geen instrumenten of methodes gevonden. Om deze reden zijn deze zelf ontwikkeld op basis van de gevalideerde kwantitatieve meetmethodes. Hiervoor zijn enkele stellingen overgenomen uit verschillende bestaande kwantitatieve instrumenten.

De mate van controle die de vrouwen ervaren is onderzocht op basis van de *Perceived Control Scale* van Israel en anderen (1994). Dit kwantitatieve instrument bestaat uit twaalf stellingen met vier antwoordcategorieën lopend van helemaal oneens tot helemaal eens. Met dit meetinstrument wordt de mate van controle gemeten op individueel, organisatie en gemeenschapsniveau, waarvan slechts twee stellingen gaan over controle op individueel niveau. Deze twee stellingen zijn vertaald naar het Nederlands en voorgelegd aan de vrouwen zonder antwoordcategorieën. Het gaat hierbij om de stellingen: *I have control over decisions that affect my life* en *I am satisfied with the amount of control I have over decisions that affect my life*. Deze zijn vertaald naar het Nederlands als: 'Over het algemeen heb ik mijn leven zelf in de hand' en 'Ik ben tevreden over de mate van controle die ik heb over beslissingen die mij persoonlijk aangaan'.

De mate van ervaren self-efficacy is onderzocht op basis van de Nederlandse vertaling van de *General Self Efficacy Scale* van Teeuw, Schwarzer en Jerusalem (1994), een kwantitatief meetinstrument voor self-efficacy. Dit instrument bestaat uit tien stellingen met vier antwoordmogelijkheden lopend van volledig onjuist naar volledig juist. Van deze tien stellingen zijn drie stellingen overgenomen, namelijk 'Ik kan de meeste problemen oplossen als ik er de nodige moeite voor doe'; 'Ik blijf kalm als ik voor moeilijkheden kom te staan omdat ik vertrouw op mijn vermogen om problemen op te lossen' en 'Als ik in een benarde situatie zit weet ik meestal wat ik moet doen'. Ook op deze stellingen werd geen gebruik gemaakt van de antwoordcategorieën.

Om de motivatie van de vrouwen te onderzoeken is eerst gevraagd naar de doelen die zij hebben. Daarna is gevraagd of zij het wel eens lastig vinden zichzelf te motiveren en waarom wel of juist niet? Omdat motivatie een begrip is waarvan de betekenis algemeen bekend is, is er voor gekozen direct naar motivatie te vragen in plaats van gebruik te maken van stellingen.

De mate van ervaren competentie is onderzocht op basis van de *Psychological Empowerment Scale* van Akey, Marquis en Ross (2000). Dit meetinstrument is gebaseerd op de theorie van Zimmerman en bevat 32 stellingen die samen vier subschalen vormen. Een van die subschalen heet *Attitudes of Control and Competence*. Uit deze schaal zijn twee stellingen gehaald, waarvan één is aangepast aan de doelgroep. '*I think I make good decisions about my family's well-being*' is vertaald en aangepast naar 'Ik denk dat ik goede beslissingen kan nemen die mijn situatie verbeteren'. De tweede stelling is '*I see myself as someone who usually achieves the goals I have set for myself*'. Deze is vertaald als 'Ik zie mezelf als iemand die de doelen haalt die ik voor mezelf heb gesteld'. Op deze stellingen konden de vrouwen wederom vrij antwoorden.

De interactieve component van agency bestaat uit kritisch bewustzijn, begrijpen van causal agents, ontwikkelen en overdragen van vaardigheden en het mobiliseren van hulpbronnen. Het kritisch bewustzijn is onderzocht met de vraag: 'Heb je door je verblijf in de vrouwenopvang meer zicht gekregen in je eigen mogelijkheden om iets aan je situatie te veranderen?'

Het begrijpen van causal agents is onderzocht door na de vraag over welke doelen ze hebben, te vragen hoe ze dat denken te bereiken. Hierdoor is te zien of de vrouwen weten welke stappen genomen moeten worden en of deze stappen realistisch zijn.

Het onderzoeken van vaardigheden is lastig. Het is moeilijk om iemand te laten vertellen welke vaardigheden ze heeft. Om deze reden is gevraagd of er nieuwe vaardigheden zijn geleerd en of de vrouwen nog nieuwe vaardigheden zouden willen leren.

Het mobiliseren van hulpbronnen is onderzocht door middel van de stelling 'Ik zet mijn connecties in om mijn doelen te bereiken'.

De derde component, de gedragscomponent, bestaat uit maatschappelijke participatie, participatie op organisatieniveau en coping. Binnen de vragen is geen onderscheid gemaakt tussen beide soorten participatie. Onder de noemer van maatschappelijke participatie zijn beide soorten van participatie onderzocht door te vragen naar de dagelijkse bezigheden en wat de vrouwen vinden van deze bezigheden.

Coping is onderzocht met de vraag 'Als je een tegenslag hebt, hoe ga je daar dan mee om?'

Om te onderzoeken of het verblijf in de vrouwenopvang een bijdrage heeft geleverd aan de hulpbronnen of agency van de vrouwen is bij elk onderwerp de vraag gesteld of er verandering of verbetering is opgetreden op dat gebied sinds de komst naar de vrouwenopvang. Bijvoorbeeld 'Is je financiële situatie veranderd sinds je in de vrouwenopvang woont?' Of 'Is je fysieke of geestelijke gezondheid veranderd sinds je in de vrouwenopvang woont? En waar ligt dat dan aan?' Zie voor de volledige vragenlijst voor de vrouwen bijlage één.

Bij de hulpverleners is een andere opzet van het interview aangehouden. Na algemene vragen naar hun functie binnen de vrouwenopvang en hun werkervaring zijn vragen gesteld over het doel van sociale activering, of sociale activering in de vrouwenopvang op dezelfde manier plaatsvindt als in de maatschappelijke opvang en wat de gemeente Amsterdam zou bedoelen met sociale activering. Vervolgens zijn er vragen gesteld over sociale activering op de betreffende locatie. Hoe ziet sociale activering er uit in de praktijk en werkt het bij iedereen? Het Leger des Heils werkt met het 8-fasenmodel waarin in acht fases wordt gewerkt aan tien leefgebieden, namelijk huisvesting, woonvaardigheden, psychische

gesteldheid, verslaving, sociale vaardigheden, relatie met justitie, financiën, dagbesteding en zingeving. Om een beeld te krijgen van de hulpverleensters is gevraagd op welk leefgebied de meeste, maar ook de minste winst wordt behaald. Hierna is de vraag gesteld wat dit resultaat betekent voor de haalbaarheid van sociale activering.

Na dit gedeelte is, in overeenstemming met de onderzoeksrichtlijnen van Pawson en Tilley (1997), aan de hulpverleensters het model van empowerment voorgelegd. Hierbij is steeds gevraagd wat er binnen de betreffende locatie wordt gedaan om die hulpbron of dat deel van agency te versterken. Op deze manier is de visie met betrekking tot de mogelijkheden van de vrouwen in kaart gebracht. Tenslotte is gevraagd of zij het model een goed en vooral compleet model vonden. Zie voor de vragenlijst voor de hulpverleensters bijlage twee.

3.4 Analysemethode

Voor de beschrijving van de beleidscontext wordt het activeringbeleid van de nationale overheid en de gemeente Amsterdam in kaart gebracht. Hierbij wordt onderzocht hoe dit activeringsbeleid in de praktijk wordt vorm gegeven. Daarnaast wordt onderzocht of vrouwen in de vrouwenopvang tot de doelgroep behoren van sociale activering en op welke manier zij sociaal geactiveerd dienen te worden. Ook wordt onderzocht of er rekening wordt gehouden met de diverse problematiek van de vrouwen in de vrouwenopvang en hoe hiermee op gemeentelijk niveau wordt omgegaan.

De interviews met de vrouwen en de hulpverleensters zijn opgenomen en uitgetypt en met behulp van analysesoftware voor kwalitatief onderzoek geanalyseerd. Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van het programma NVivo 9. Hierbij zijn eerst citaten gelabeld volgens de structuur van het empowerment model. Vervolgens is gekeken naar onderliggende verbanden en structuren. De namen die in het resultatenhoofdstuk voorkomen zijn om privacy redenen gefingeerd. Ook de namen van de locaties voor vrouwenopvang worden omwille van de privacy niet genoemd.

3.5 Interdisciplinaire inbedding

Het onderzoek heeft een interdisciplinair karakter omdat het sociologische en psychologische theorieën met elkaar combineert. In de sociologie speelt maatschappelijke participatie een centrale rol. De algemene gedachte is dat maatschappelijke participatie bijdraagt aan de sociale samenhang van samenleving. Daarnaast draagt maatschappelijke participatie ook positief bij aan individueel welbevinden. Structureel niet deelnemen aan maatschappelijke

participatie staan heeft dus een nadelige invloed op het gevoel van welzijn en gezondheid (RMO, 2008). Sociale activering is een methode om kwetsbare mensen te ondersteunen bij hun maatschappelijke integratie.

Voor het onderzoeken van sociale activering wordt echter geen sociologische maar een psychologische theorie gebruikt, namelijk de theorie over *Psychological empowerment* van Zimmerman (1995). Deze theorie stelt dat diverse psychologische aspecten een rol spelen bij empowerment, zoals motivatie, self-efficatie, ervaren controle en coping.

4 Resultaten

In dit hoofdstuk zal eerst een beschrijving worden gegeven van de beleidscontext van sociale activering. Vervolgens zullen de resultaten van de kwalitatieve interviews met vrouwen in de vrouwenopvang en met hulpverleners van de vrouwenopvang worden gepresenteerd.

4.1 Beleidscontext

Op landelijk niveau zijn er diverse wetten die zich met sociale activering bezig houden. De belangrijkste hiervan zijn de Wet werk en bijstand (Wwb) (Memorie van toelichting Wwb, Tweede Kamer 28870, nr. 3), de Wet investeren in jongeren (Wij) (Memorie van toelichting Wij, Tweede Kamer 31775, nr. 3) en de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) (Memorie van Toelichting Wmo, Tweede Kamer 30131, nr. 3), waarbij de eerste twee sociale activering vanuit de arbeidbenadering bekijken en de laatste vanuit de welzijnsbenadering.

In de Wet werk en bijstand (Wwb) (Memorie van toelichting Wwb, Tweede Kamer 28870, nr. 3) staat dat elke Nederlander geacht wordt zelfstandig in zijn eigen bestaan te kunnen voorzien door middel van arbeid. Wanneer dit niet mogelijk is en er geen andere voorziening beschikbaar is heeft de overheid de taak te helpen met het zoeken naar werk en in de tussentijd inkomensondersteuning te bieden. De Wwb heeft een algemeen geldende verplichting tot re-integratie waarvan alleen in individuele gevallen kan worden afgeweken. De uitvoering van de Wwb en re-integratie ligt in handen van de gemeentes. Zij bepalen ook of iemand in staat is om te werken of dat er ondersteuning nodig is in de vorm van verschillende voorzieningen zoals scholing, gesubsidieerde arbeid en sociale activering. Sociale activering heeft als doel personen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt terug te leiden naar de arbeidsmarkt, of, indien dat nog niet mogelijk is, als tussendoel het bevorderen dat personen zelfstandig kunnen deelnemen aan het maatschappelijke leven door bijvoorbeeld zelfstandig, dus zonder externe begeleiding, vrijwilligerswerk te verrichten of deel te nemen aan activiteiten in de wijk of buurt (Memorie van toelichting Wwb, Tweede Kamer 28870, nr. 3). In de wet wordt rekening gehouden met mensen met meervoudige problematiek. Er wordt gesteld dat reguliere arbeid voor personen met een laag opleidingsniveau, weinig werkervaring, verslavings-, dak- en thuisloosheids- en/of sociaalpsychische problematiek reguliere arbeid meestal niet mogelijk is, maar dat de gemeente aan deze groep wel sociale activering kan opleggen met als tussendoel zelfstandige participatie. De gemeente zal dan periodiek overleggen of er een nieuwe stap genomen kan worden die de afstand tot de arbeidsmarkt verkleint. Uit diverse experimenten voor sociale activering die zijn samengevat in

een slotrapport van Serail en Van de Pas (2002) blijkt dat sociale activering een zinvol instrument is dat leidt tot meer sociale contacten, verbetering van het psychisch welbevinden en vergroting van het zelfvertrouwen (Memorie van toelichting Wwb, Tweede Kamer 28870, nr. 3).

Omdat er ook vrouwen in de vrouwenopvang wonen die jonger zijn dan 27 jaar is het ook van belang om de Wij te bespreken. De Wij (Memorie van toelichting Wij, Tweede Kamer 31775, nr. 3) stelt dat jongeren tot 27 jaar een werkleerrecht hebben en geen aanspraak kunnen maken op bijstand. Dit betekent dat zij of moeten werken, of naar school moeten voor het behalen van voldoende kwalificaties. Jongeren die zich aanmelden bij de gemeente wordt een werkleeraanbod gedaan waarvan de inhoud wordt bepaald door de gemeente. Dit kan een opleiding zijn of werk, maar ook combinaties daarvan. Het aanbod is heel breed en gelijk aan het aanbod voor re-integratie bij de Wwb. Dit betekent dat ook sociale activering een optie is. Er is binnen de Wij aandacht voor mensen met psychische, sociale en cognitieve problemen. Voor hen zijn er voorzieningen gericht op zelfredzaamheid en zelfstandigheid. Speciaal genoemd worden jongeren met meervoudige problematiek zoals verslavings- of dak- en thuisloze situaties. Ook hiervoor kan sociale activering worden ingezet omdat training of bemiddeling een beperkt effect kan hebben of een lage productiviteit het resultaat is (Memorie van toelichting Wij, Tweede Kamer 31775, nr. 3).

De Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) (Memorie van Toelichting Wmo, Tweede Kamer 30131, nr. 3) kent als algemeen doel 'meedoen'. Hoewel de term sociale activering in deze memorie van toelichting niet voorkomt, is deze wet wel gericht op sociale activering vanuit de welzijnsbenadering, het sociaal laten integreren van mensen. In deze wet zijn negen aandachtsvelden vastgelegd voor de gemeentes, waarbij de vrouwenopvang valt onder aandachtsveld zeven: het bieden van maatschappelijke opvang, waaronder vrouwenopvang en beleid ter bestrijding van huiselijk geweld (Snoek et al., 2008). Hierbij wordt onder meer ingezet op voldoende beschikbare en toegankelijke plaatsen in de vrouwenopvang (Memorie van Toelichting Wmo, Tweede Kamer 30131, nr. 3). Echter ook aandachtsveld acht (het bevorderen van openbare geestelijke gezondheidszorg) en negen (bevorderen van verslavingsbeleid) hangen sterk met aandachtsveld zeven samen (Memorie van Toelichting Wmo, Tweede Kamer 30131, nr. 3). Hoe de vrouwen in de vrouwenopvang of dak- en thuislozen maatschappelijk moeten participeren of daarbij geholpen worden wordt echter niet duidelijk. Ook de Wmo biedt slechts een beleidskader dat op gemeenteniveau ingevuld en uitgevoerd moet worden.

Uit de bespreking van het landelijk beleid met betrekking tot sociale activering kan worden geconcludeerd dat er min of aandacht is voor de diverse problematiek die een

belemmering kan vormen voor sociale activering; problematiek die ook bij veel vrouwen in de vrouwenopvang voorkomt. Ondanks dat vrouwen in de vrouwenopvang in twee van de drie besproken wetten niet worden genoemd wordt de eerste hypothese verworpen. In het nationale beleid met betrekking tot sociale activering is min of meer aandacht voor de problematiek van vrouwen in de vrouwenopvang.

In Amsterdam stelt de sociale dienst in overeenstemming met de Wwb dat werk voor een uitkering gaat. Als werk nog niet mogelijk is doordat de afstand tot de arbeidsmarkt te groot is mag als tegenprestatie van de “klant” verwacht worden dat hij of zij volledig meewerkt aan de geboden voorzieningen, zoals gesubsidieerde arbeid of meedoen op een sociale of maatschappelijke activeringsplek (Sociale Dienst Gemeente Amsterdam, jaartal onbekend). Dienst Werk en Inkomen gebruikt voor het bepalen van de afstand tot de arbeidsmarkt gebruik van een re-integratieladder met vier treden. Trede een staat voor zorg, trede twee voor maatschappelijke participatie, trede drie voor participatie richting werk en trede vier voor werktrajecten. Sociale activering vindt voornamelijk plaats op trede twee. De re-integratieladder laat de grens voor sociale activering zien. Mensen op trede een zijn ingedeeld doen niet aan sociale activering. Iedereen met een uitkering heeft een klantmanager. De klantmanager of een re-integratieconsulent bepaalt de afstand tot de arbeidsmarkt en dus de trede op de re-integratieladder.

Omdat maatschappelijke participatie op verschillende niveaus mogelijk is hanteert Dienst Werk en Inkomen sociale en maatschappelijke activeringsplaatsen. Sociale activeringsplaatsen (SAP) zijn er om sociaal isolement te voorkomen en de zelfredzaamheid te vergroten door mensen buitenshuis laagdrempelige activiteiten te laten ondernemen in bijvoorbeeld een buurt- of clubhuis. Maatschappelijke activeringsplaatsen (MAP) hebben als doel het verbeteren van de re-integratiemogelijkheden door mensen te laten meedoen en meehelpen in een organisatie. Vrouwen in de vrouwenopvang vallen echter onder een aparte afdeling van Dienst Werk en Inkomen, namelijk de afdeling Bijzondere doelgroepen. Deze afdeling is verantwoordelijk voor de re-integratie van mensen die dakloos zijn of een adresprobleem hebben, maar daarnaast minstens nog een ander probleem hebben zoals verslaving of psychiatrische problemen. Voorwaarde om geholpen te worden door de afdeling Bijzondere doelgroepen is een indicatie voor Openbare Geestelijke Gezondheidszorg (OGGZ). Daarnaast vallen onder Bijzondere doelgroepen ook vrouwen afkomstig uit de Blijfgroep (van Blijf-van-mijn-Lijf-huizen), slachtoffers van mensenhandel en ex-prostituees. Binnen de afdeling Bijzondere doelgroepen worden vrouwen in de vrouwenopvang met betrekking tot re-integratie niet als aparte doelgroep behandeld. De vrouwen uit de vrouwenopvang komen

voornamelijk terecht op trede twee van de participatieladder, aldus een re-integratieconsulente van Dienst Werk en Inkomen Bijzondere doelgroepen.

Voor de bijzondere doelgroepen wordt er op trede twee geen onderscheid gemaakt tussen SAP en MAP, maar vallen alle trajecten richting maatschappelijke participatie onder de noemer van Proeftuin. Dienst Werk en Inkomen sluit voor deze trajecten contracten af met diverse organisaties. Elke cliënt kan zelf voorkeuren aangeven met betrekking tot soort activiteiten. In overleg met de klantmanager en/of de re-integratieconsulent wordt bepaald hoeveel uur per week de vrouw naar een traject moet met een minimum van een dagdeel in de week. De re-integratieconsulente zegt dat er echter weinig trajecten beschikbaar zijn die geschikt zijn voor vrouwen zonder verslaving of ernstige psychische problemen. Voor vrouwen met een geweldsverleden is het belangrijk dat zij zich veilig kunnen voelen binnen hun traject. Omdat de cliënten van Bijzondere doelgroepen voornamelijk uit mannen bestaat met diverse psychische problematiek en/ of verslaving zijn veel trajecten niet geschikt voor vrouwen die behoefte hebben aan veiligheid. De re-integratieconsulente vertelt dat er slechts twee trajecten erg geschikt zijn voor vrouwen met een geweldsverleden. Het gebrek aan juiste trajecten kan volgens haar ook een barrière zijn voor de sociale activering van vrouwen in de vrouwenopvang. Naast trajecten kunnen ook inburgerings-, Nederlandse taalcursussen of vrijwilligerswerk als vorm van re-integratie worden goedgekeurd (Sociale Dienst Gemeente Amsterdam, jaartal onbekend).

In de uitwerking van de Wij (Gemeente Amsterdam, jaartal onbekend a) worden alleen de afwijkingen op de Wwb besproken. Voor dak- en thuisloze jongeren wordt verwezen naar de uitvoering van de Wwb. Vrouwen in de vrouwenopvang die te maken hebben met de Wij lijken dus onder dezelfde regelgeving te vallen als vrouwen die te maken hebben met de Wwb. Binnen de Wij wordt dus geen afwijkende regelgeving genoemd met betrekking tot jongeren die in de vrouwenopvang terechtkomen of diverse problematiek kennen.

De uitwerking van de Wmo loopt voor kwetsbare, werkloze groepen in Amsterdam in grote lijnen gelijk aan de uitvoering van de Wwb. Net als bij de Wwb wordt ingezet op maatschappelijke participatie (Sociale Alliantie, 2010). Daarnaast wordt er ingezet op het terugdringen van huiselijk geweld waarbij extra aandacht wordt gegeven aan allochtone vrouwen en slachtoffers van mensenhandel (Gemeente Amsterdam, jaartal onbekend b). De plannen van de gemeente Amsterdam met betrekking tot participatie, zoals wordt voorgeschreven door de Wwb en Wmo, worden beschreven in het Meerjarenbeleidsplan 2011-2014. In dit plan worden de beleidsveranderingen die nodig zijn als gevolg van de crisis en de aangekondigde bezuinigingen beschreven. Hierin wordt wel specifiek rekening gehouden met dak- en thuislozen en verslaafden, omdat het maatschappelijke effect (overlast volgens de

re-integrateconsulente,) groot is als de groep geen dagbesteding meer heeft (Sociale alliantie, jaartal onbekend). In het meerjarenplan is echter geen specifieke aandacht voor de vrouwen in de opvang.

In het beleid van de gemeente Amsterdam is met betrekking tot sociale activering bij de uitvoer van de Wwb en de Wij wel aandacht voor met de problematiek van vrouwen in de vrouwenopvang, terwijl dit bij de Wmo minder het geval lijkt te zijn. De vrouwen vallen onder een speciale afdeling van Dienst Werk en Inkomen die gespecialiseerd is in het helpen van mensen met meervoudige problematiek en dus moeilijker te bemiddelen zijn naar maatschappelijke participatie. Ook wordt bij het uitkiezen van een traject rekening gehouden met de behoefte aan begeleiding en veiligheid en mogelijkheden van de vrouwen.

De conclusie van de beleidscontext is dat er, zowel in landelijk beleid als in het beleid en uitvoeringspraktijk van de gemeente Amsterdam, aandacht is voor de problematiek van vrouwen in de vrouwenopvang. Dit betekent dat de tweede hypothese niet wordt aangenomen: In het beleid van de gemeente Amsterdam met betrekking tot sociale activering is wel specifieke aandacht voor de problematiek van vrouwen in de vrouwenopvang.

4.2 Beschrijving onderzoeksgroepen

De 15 vrouwen die geïnterviewd zijn variëren in leeftijd van 21 tot 57 jaar. Gemiddeld zijn de vrouwen 39,5 jaar oud. Acht vrouwen zijn geboren in Nederland, drie in Marokko en vier vrouwen zijn geboren in Japan, Guinée, de Nederlandse Antillen en Suriname. De vrouwen die niet in Nederland zijn geboren zijn nu bijna zes tot 36 jaar in Nederland. Drie vrouwen zijn minder dan 10 jaar in Nederland, de overige vier 14 jaar of meer. De woontijd in de vrouwenopvang varieert. Vier vrouwen wonen nog geen jaar in de vrouwenopvang, zes vrouwen wonen tussen een jaar en twee jaar in de vrouwenopvang en vijf vrouwen wonen meer dan twee jaar in de vrouwenopvang, met een maximum van zeven jaar. Voor zeven vrouwen is het de eerste keer dat ze in de vrouwenopvang of maatschappelijke opvang terecht zijn gekomen, terwijl acht vrouwen minstens in één andere opvang hebben gewoond. Vooral het Instroomhuis aan de Zeeburgerdijk in Amsterdam wordt vaak genoemd. Dit Instroomhuis heeft een soort poortwachtersfunctie in Amsterdam voor de maatschappelijke opvang en de vrouwenopvang voor dak- en thuislozen. De redenen voor het verblijf in de vrouwenopvang zijn divers. Acht vrouwen waren dakloos, waarvan twee vanwege kinderen naar de vrouwenopvang zijn gekomen.

Interviewer: Wat is de belangrijkste reden waardoor je in de vrouwenopvang terecht bent gekomen?

Ella: Mijn dochter. Ik heb ongeveer, voor ik haar kreeg, al iets van drie jaar op straat geleefd. Dus ik was al weg van huis. En op gegeven moment werd ik dus zwanger, en toen dacht ik ja, nu moet ik iets stabiels zoeken. En ik zat bij een vriendin van mij, al een jaar. En ik kon daar in principe wel blijven, maar ik wou gewoon niet op iemand bouwen want ik kon ook ieder moment op straat gezet worden. Dan heb ik eigenlijk liever iets voordat de kleine er is en alles mee moet maken.

Daarnaast hebben vijf vrouwen hun huis verloren door financiële omstandigheden als gevolg van verslaving, depressie of na detentie. Een vrouw is wegens huiselijk geweld in de vrouwenopvang, en een ander wegens mensenhandel. Het is niet onwaarschijnlijk dat meer vrouwen in de vrouwenopvang terecht zijn gekomen wegens huiselijk geweld. Omdat huiselijk geweld meestal gevoelig ligt is hier niet expliciet naar gevraagd. Hulpverleenster 2 vertelde echter dat heel veel vrouwen binnen haar locatie een achtergrond van huiselijk geweld hebben, van licht tot heel zwaar.

Naast de vrouwen zijn vier hulpverleensters geïnterviewd. De eerste hulpverleenster is groepswerker en mentor op de eerste locatie van de vrouwenopvang (zoals beschreven in paragraaf 3.2). Dit houdt in dat ze groepsinterventies doet bij bijvoorbeeld conflicten, maar ook de bewonersvergaderingen en activiteiten rondom verjaardagen organiseert. Het mentorschap houdt in dat ze enkele cliënten onder haar hoede heeft waarmee ze een keer in de week gesprek heeft. Ze is drie jaar werkzaam op haar huidige werkplek en werkt ongeveer tien jaar voor het Leger des Heils.

De tweede hulpverleenster is zorgcoördinator op de eerste locatie van de vrouwenopvang, wat inhoudt dat ze verantwoordelijk is voor de in- en uitstroom van de vrouwen. Ze voert intakegesprekken met de vrouwen, maar voert ook gesprekken met instanties, de maatschappelijk werkster en de mentoren. Ze houdt overzicht over de trajecten, de tijdsduur van zorgplannen en het functioneren van medewerkers. Ze is nu enkele maanden werkzaam in haar huidige functie, maar heeft hiervoor als maatschappelijk werkster en groepsleider gewerkt bij de locatie waar ze nu ook werkt. In totaal is ze ruim zeven jaar werkzaam bij de tweede locatie.

De derde hulpverleenster is groepsleider en trajecthouder op de tweede locatie van de vrouwenopvang. De functie trajecthouder houdt in dat zij van een aantal cliënten de trajecten in de gaten houdt, welke behandelaar ze hebben en ondersteuning biedt aan de persoonlijk begeleiders (mentoren) van de betreffende personen. Als trajecthouder probeert ze ook de achtergrond van de cliënten in kaart te brengen.

De vierde hulpverleenster is maatschappelijk werkster op de tweede locatie van de vrouwenopvang. Zij voert intakegesprekken met cliënten en helpt hen met het op orde brengen van de financiën, het verkrijgen van huisvesting en het onderhouden van contacten

met behandelaren. Zij is vijf jaar werkzaam als maatschappelijk werkster. Citaten van hulpverleensters worden aangeduid met 'hulp' en een nummer.

Het is belangrijk om te beseffen dat de vrouwen in min of meerdere mate afhankelijk zijn van de hulp van hulpverleensters, instanties en regelgeving. Zo zijn er bijvoorbeeld organisaties of instanties waarbij de vrouwen niet zelf zaken kunnen regelen, maar die ook of alleen willen spreken met de begeleiders van de vrouwen. Daarnaast stelt het Leger des Heils als voorwaarde voor het wonen in de vrouwenopvang dat het inkomen beheerd moet worden door de Financiële dienstverlening en budgetbeheer (FIBU), een onderdeel van Dienst Werk en Inkomen. Een voorbeeld van de regelgeving is dat de uitstroom uit de vrouwenopvang verloopt via Uitstroom Maatschappelijke Opvang (UMO), een dienst van de gemeente Amsterdam. De UMO bepaalt dat vrouwen pas in aanmerking komen voor uitstroom naar een eigen (sociale) woning wanneer aan een aantal voorwaarden is voldaan, zoals aangevraagde schuldsanering, geaccepteerde begeleiding en dagbesteding.

4.3 Sociale activering volgens hulpverleensters

Aan de hulpverleensters is, voordat vragen zijn gesteld naar aanleiding van het model van empowerment, gevraagd naar wat zij onder sociale activering verstaan en of sociale activering in hun ogen voor iedereen mogelijk is. De hulpverleensters zeggen dat ze bij de term sociale activering in de eerste plaats denken aan dagbesteding. Daarnaast worden ook het werken aan het sociale netwerk van de cliënten en zingeving genoemd. Ze denken dat de gemeente Amsterdam met sociale activering vooral doelt op dagbesteding. Hulpverleenster 3 vindt echter dat lotgenotengroepen of een buddy ook goed kunnen aansluiten bij de problematiek van de vrouwen.

Hulp 3: *Nou, wat ik vooral zie, is dat zij [de gemeente] vooral op die dagbesteding hameren. Omdat zij dat zien als sociale activering, wat natuurlijk ook wel zo is. Maar ik vind wel dat je de problematiek van de cliënt serieus moet nemen. Kijk, nu heeft iedereen een uitkering en daardoor komt iedereen in een traject bij het DWI en die roepen dan mensen ook op om te kijken of ze iets kunnen doen. En sommige cliënten van ons hebben daardoor geen sollicitatieplicht zoals ze dat dan noemen, en sommigen worden wel geacht iets te doen. Ik denk dat het beter dan voorheen was dat iedereen maar wat moest doen. En dan was het echt trekken en duwen, en dan zag je dat sommige mensen het echt niet konden, er niet toe kwamen. Dus ik denk dat de overheid en de gemeente Amsterdam daar nu wel goed op inspeelt; gewoon goed kijken naar wat de problematiek is van de cliënt en wat diegene kan. Alleen blijven ze nog teveel hangen op echte dagbesteding, terwijl misschien meer gedaan kan worden met lotgenotengroepen, of kan een buddy al genoeg zijn.*

Over de vraag of sociale activering voor iedereen mogelijk is zijn de meningen verdeeld. Wel wijzen hulpverleensters verschillende factoren aan die sociale activering kunnen belemmeren.

Factoren die de hulpverleners noemen zijn het hebben van een licht verstandelijke beperking, drugsgebruik of verslaving, psychische of psychiatrische klachten, gebrek aan kinderopvang, onvoldoende kennis van de Nederlandse taal, gebrek aan inzicht dat dagbesteding goed is en problemen met instanties, zoals een ziek contactpersoon bij Dienst Werk en Inkomen. Hulpverleenster 1 vertelt over de belemmering van een licht verstandelijke beperking, hulpverleenster 3 over diverse belemmeringen die zij ziet met betrekking tot sociale activering, zoals gebrek aan ritme, structuur en verslaving.

Hulp 1: Dus eigenlijk gaat het heel moeizaam. Dan gaat het uiteindelijk soms wel, houden ze het een tijd vol, maar zien ze de gevolgen niet, omdat ze niet kunnen plannen. Dus dan verwaarlozen ze bijvoorbeeld helemaal de opvoeding van het kind, of het huishouden. Het wordt dan een grote bende, want ze kunnen zich maar op een ding focussen. Dat is te complex voor ze. Of anderen worden depressief of vallen terug in een depressie.

Hulp 3: Ja er zijn natuurlijk heel veel belemmeringen bij deze cliënten. Er is geen ritme en er is geen structuur. Vaak moet je dat ook nog opbouwen. Hoe kom je nou op tijd uit je bed want je bent niet gewend je wakker te zetten bijvoorbeeld. Je ziet zelf niet in waarom het nodig is. Wij kunnen wel zeggen van 'Het is goed voor je om dat te doen,' maar als je het zelf niet ziet dan kom je niet. Verslaving, Je bent de hele dag bezig om maar te scoren. Dus je wilt helemaal niet naar die dagbesteding, want in je hoofd zit alleen maar 'Ik heb die drugs weer nodig'. Wat wel helpt nu is dat heel veel zorgboerderijen of dagbestedingsprojecten nu wel iets van tien euro ofzo geven waardoor mensen nog zoiets hebben van 'O, als ik naar mijn dagbesteding ga heb ik bijvoorbeeld die tien euro zodat ik alsnog iets kan scoren'. Dus soms helpt dat ook wel weer. Maar het kan ook heel erg belemmeren om juist niet te komen. De drugs maakt ook dat je niet uit je bed kan komen, dat je gewoon je ritme helemaal kwijt bent, lichamelijk doet het natuurlijk veel met je. Dus ja, er zijn wel heel veel factoren te bedenken waarom iemand niet kan komen.

4.4 Materiële hulpbronnen

Het model van empowerment bevat drie soorten hulpbronnen, namelijk materiële hulpbronnen, menselijke en sociale hulpbronnen. Vrijwel alle vrouwen in de vrouwenopvang hebben een laag inkomen uit de bijstand of een andere uitkering. Daarbij komt dat cliënten van het Leger des Heils hun financiën onder inkomensbeheer moeten laten stellen. Ook hebben de meeste vrouwen schulden, waardoor een deel van hun inkomen naar de schuldsanering gaat. Veel vrouwen krijgen twintig euro leefgeld per week. Dit betekent dat zij een zeer zwakke financiële positie hebben. Dit wordt door de vrouwen ook zo ervaren.

Interviewer: Heb je voldoende inkomen om van te leven?

Rachel: Nee, helemaal niet. Ik zit namelijk in de WW waarbij je 70 procent van je laatste verdiende loon krijgt. Ik werkte hiervoor 20 uur per week, dus ik heb geen hoog inkomen. Maar vanaf volgende maand krijg ik bijstand.

Het inkomensbeheer leidt voor verandering van de financiële situatie van de cliënten, soms in positieve zin, maar meestal in negatieve zin. Een enkele keer zegt men weinig tot geen geld te hebben voor zaken zoals de sportschool of uitgaan.

Latifa: Of laatst was er een uitje naar de film, maar dat moet je dan zelf betalen, dus dat gaat voor een paar mensen gewoon niet op.

Een grote belemmering vormen de schulden, de schuldsanering en de verplichtingen die daarbij horen. Zulke belemmeringen door het wonen in de vrouwenopvang met onder andere verplichte schuldsanering, hebben gevolgen voor re-integratie in de maatschappij.

Hulp 1: Want er was een dame die inderdaad wel weer wilde studeren. Maar de vraag was of dat kon, omdat ze ook de schuldsanering in ging. En schuldsanering wil dat je een inkomen hebt. Dus dat kan een uitkering zijn van DWI of UWV, of werk. Maar vaak is studiefinanciering dus weer geen inkomen, dus dan zou de schuldsanering haar schuld niet willen saneren.

Ondanks dat de vrouwen een laag inkomen hebben lijken ze daar wel in te berusten, omdat de schulden worden aangepakt; er wordt gewerkt aan het versterken van de financiële positie. Zoals Francine, wiens financiële situatie iets verslechterd is sinds ze in de vrouwenopvang woont.

Francine: Maar zo noem je het niet. Je bent gewoon blij dat er aan je schulden wordt gewerkt.

Ook de hulpverleensters menen dat op financieel gebied winst wordt behaald voor de vrouwen. Dit omdat alle schulden in kaart worden gebracht en worden gesaneerd. Daarnaast zorgt het inkomensbeheer ervoor dat er gespaard wordt voor de tijd na de vrouwenopvang. Het versterken van het inkomen is dus voor iedereen van toepassing, ongeacht of iemand een ongestructureerde dagindeling heeft of werkt. Het versterken van de gebrekkige materiële hulpbronnen is een onderdeel van sociale activering in de vrouwenopvang. Desondanks vertelt een hulpverleenster dat het moeilijk is voor de vrouwenopvang om de materiële hulpbronnen van de cliënten te versterken.

Hulp 3: Ja, dat versterken is natuurlijk moeilijk. Dus dat moeten ze eigenlijk doen door naar de dagbesteding te gaan waardoor ze nog een extra tientje verdienen, want zo is het dan eigenlijk. En waarmee wij ze dus meer versterken zijn de mogelijkheden om te werken hier in huis, dus met dat papier prikken buiten. Als ze op maandag of dinsdag meegaan kunnen ze per keer of shag verdienen, want heel veel vrouwen roken dus die willen wel graag shag hebben, of de mogelijkheid tot een verzorgingsproduct.

Het lage inkomen van de vrouwen kan een belemmering vormen voor sociale activering, bijvoorbeeld omdat een studie of sport niet tot de mogelijkheden behoort. Dit betekent dat er inderdaad belemmeringen zijn voor sociale activering als gevolg van zwakke materiële hulpbronnen. De derde hypothese kan worden aangenomen: Sociale activering bij vrouwen in de vrouwenopvang wordt belemmerd door zwakke materiële hulpbronnen.

4.5 Menselijke hulpbronnen

Zoals blijkt uit het model van empowerment worden de menselijke hulpbronnen bepaald door opleiding en gezondheid. Wanneer wordt gekeken naar de menselijke hulpbronnen blijkt dat er op het gebied van opleiding aanzienlijke verschillen bestaan, waarbij vooral de vrouwen uit Afrika geen tot weinig opleiding hebben genoten. De allochtone vrouwen die minder dan tien jaar in Nederland wonen volgen een cursus Nederlandse taal, samen met een vrouw die zich eerder redde in het Engels.

Verder varieert het opleidingsniveau van onafgemaakte middelbare school tot academisch geschoold. Het opleidingsniveau lijkt niet samen te hangen met de mate waarin iemand 'meedoet'. Zo er is er bijvoorbeeld Debbie die tot haar 15^e naar school is geweest. Zij werkt nu vier dagen in de week in een kinderdagverblijf, volgt een cursus Nederlands, leert voor haar staatsexamen VMBO niveau drie zodat ze hierna kan beginnen met de opleiding Sociaal Pedagogisch Werk. Ook Tanja die nu 26 jaar in Nederland woont en weinig onderwijs heeft genoten heeft het liefst elke dag dagbesteding omdat ze niet stil kan zitten. Over de stimulerende rol van de hulpverlening bij het volgen van een opleiding zijn de meningen verdeeld. Er zijn vrouwen die zelf niet geïnteresseerd zijn in het volgen van een opleiding maar wel menen dat wanneer je een opleiding zou willen doen je wel gestimuleerd zou worden door de hulpverlening. Een andere mening is dat de hulpverlening niet stimuleert om een opleiding te doen of cursussen te volgen.

Ella: [...] ik was nog niet eens begonnen en ze zeiden al van het gaat je toch niet lukken. Nou, dat is niet echt lekker stimulerend.

Anne: Ik denk wel dat ze je willen helpen. Ze stimuleren het ook wel, maar ook weer niet. Dan vragen ze: 'Kun je het wel aan?' in plaats van positief te zijn.

Dit sluit aan bij wat hulpverleenster 3 zegt. Opvallend is dat de hulpverleensters wel allochtone vrouwen stimuleert om een Nederlandse taal cursus te volgen, maar de autochtone vrouwen daar eigenlijk niet in stimuleert omdat een opleiding voor hen te hoog gegrepen is.

Hulp 3: Opleiding is moeilijk denk ik. Als ik naar opleiding kijk dan denk ik aan taal cursus. Er zijn toch wel wat cliënten in huis die moeite hebben met Nederlands bijvoorbeeld. Die proberen we wel stimuleren om daar wat mee te doen. Dus we hebben wel mensen gehad in huis, ook nu nog, die Nederlands leren.

Interviewer: En voor de Nederlandstalige vrouwen?

Hulp 3: Is opleiding vaak hoog gegrepen hoor. DWI is daar soms wel mee bezig om mensen weer met werk iets te laten doen, maar vaak zie je dat dit toch mislukt. Dat de druk te hoog is of dat het toch te moeilijk is.

De lichamelijke gezondheid van de vrouwen in de opvang is over het algemeen redelijk tot goed. Op dit gebied is dan ook weinig verandering opgetreden sinds ze in de

vrouwenopvang wonen. De psychische gezondheid is bij de vrouwen sterk verbeterd sinds ze in de vrouwenopvang wonen. De hulpverleners van de vrouwenopvang zeggen dat zij niet zelf kunnen werken aan de psychische gezondheid van de vrouwen, maar dat daarvoor professionele hulp moet worden ingeschakeld. Vrijwel alle vrouwen hebben dan ook een psychiater of psycholoog. Een andere reden voor de verbeterde psychische gezondheid is de rust die door de vrouwenopvang wordt geboden.

Latifa: [...] omdat ik nu een dak boven mijn hoofd heb, ik heb rust, ik kan gewoon naar bed, ik heb mijn spulletjes bij me. Wanneer je in plaats daarvan op straat bent dan lukt het gewoon niet, dan raak je sneller gedesoriënteerd.

Het lijkt erop dat veel vrouwen baat hebben gehad bij het verblijf en psychische hulp om hun psychische gezondheid te verbeteren.

Sophia: Ik zie alles nu wat positiever enzo. Dus alles gaat goed. Want twee jaar geleden was ik echt een wrak. Dus ik heb mezelf erbij geholpen, veel gepraat. Ik heb een psychiater genomen, ik heb mezelf er weer bovenop gepraat. En ik ben met een positieve houding gekomen. Dat was best moeilijk hoor, ik heb echt geleden hoor. Dus dat was ook niet gemakkelijk.

Ondanks een verbeterde psychische gezondheid kan het wel nog steeds een belemmering vormen voor het 'meedoen' in de maatschappij. Ook de hulpverleners bevestigen dat psychische problemen zoals depressie een reden kunnen zijn waarom vrouwen bijvoorbeeld niet naar dagbesteding gaan of zaken niet regelen.

Nicole: Ik... moet heel erg uitkijken. Als ik een baan neem, dat deze niet te zwaar is. Omdat ik daarmee de kans... Ik moet zorgen dat ik zoveel mogelijk stress vermijd, omdat dat bij mij, misschien bij andere mensen ook wel hoor, een grote factor is bij het krijgen van een depressie.

Debbie: Geestelijk ja, is het heel erg soms. Moeilijk om een stap te nemen. Soms heb ik een dingetje in mijn hoofd, ik twijfel. Ik zeg: 'ho, als ik dat doe, dan krijg ik weer pech'. Ik kan niet snel, goed, een stap nemen. Ik twijfel.

Interviewer: En wat zijn redenen die veel voorkomen, waardoor sociale activering niet werkt?

Hulp 2: Ja vaak wel psychische problemen. Dat er toch een vrij hoge drempel is om echt ergens naartoe te gaan, om gewoon structuur in die dag weer te krijgen, op tijd opstaan, op tijd klaarmaken. Vrouwen hebben veel meegemaakt. Sommigen leven heel erg in het moment. En als ze zich dan even niet zo lekker voelen hebben ze niet de drive om te zeggen: ik ga toch want dat is gewoon goed voor mij. Maar nee, dan blijven ze gewoon liggen. Ik kan vandaag niet of ik heb geen zin of het is te zwaar of te moeilijk [...].

Van de menselijke hulpbronnen lijkt het opleidingsniveau geen directe belemmering te vormen voor sociale activering. De psychische gezondheid echter kan wel een barrière zijn voor sociale activering. Dit betekent dat hypothese vier toch kan worden aangenomen: Sociale

activering bij vrouwen in de vrouwenopvang wordt belemmerd door zwakke menselijke hulpbronnen.

4.6 Sociale hulpbronnen

De sociale hulpbronnen worden bepaald door de hoeveelheid sociale contacten, de kwaliteit van het netwerk en de mate van autoriteit die iemand ervaart. Als vrouwen zeggen dat zij geen goede vrienden en kennissen hebben dan hebben zij geen goed netwerk. Hierdoor kunnen zij ook bij niemand terecht voor praktische of emotionele steun. Als vrouwen echter vertellen dat zij enkele goede vrienden en kennissen hebben, waartoe ook (schoon)familie wordt gerekend, dan hebben zij wel een goed netwerk waarbij ze terecht kunnen voor emotionele en praktische steun. Als vrouwen vertellen dat zij minder goede vrienden of kennissen hebben gekregen sinds zij in de vrouwenopvang wonen dan hebben zij hun contacten verloren uit schaamte voor hun dakloosheid, maar ook omdat zij zijn uitgestoten uit hun sociale netwerken. Dit laatste is vooral het geval bij allochtone vrouwen. Daarnaast lijkt het wonen in de vrouwenopvang een belemmering te kunnen zijn voor het bijhouden van de sociale contacten. Zo bestaat er schaamte om vrienden of kennissen te ontvangen in hun kamer of is het door de grootte van de kamer niet goed mogelijk om meerdere vrienden te ontvangen.

Tanja: Ik heb heel veel vrienden en kennissen maar die kunnen niet hier komen. Ik schaam me, dit is klein kamertje, je kan hier niet privé praten. Dus ik ga altijd naar hen toe.

Volgens hulpverleenster 3 zijn er echter ook vrouwen die de 'de verkeerde vrienden' hebben.

Interviewer: Hoe proberen jullie de sociale hulpbronnen van de vrouwen te versterken?

Hulp 3: Het is heel moeilijk om dat te versterken. Als je kijkt naar vrienden zeggen heel veel cliënten dat ze wel vrienden hebben, maar dat zijn vaak weer de verkeerde vrienden, zegmaar. Het zijn niet de goede netwerken. Het zijn toch vrienden die ze kennen van de straat die vaak ook iets hebben van verslaving.

Niet alleen de hulpverlening, maar ook vrouwen proberen zich af te sluiten van contacten van vroeger die in hun ogen niet goed voor hen zijn geweest, die wellicht ook in hun ogen de verkeerde vrienden zijn geweest.

Interviewer: Hoeveel goede vrienden en kennissen heb je ongeveer?

Latifa: Ik heb geen goede vrienden. Ja één, dat is mijn partner.

Interviewer: Heb je ook kennissen?

Latifa: Ik heb wel kennissen, maar ik heb een leven meegemaakt waar ik een streep onder heb gezet. Ik moet eigenlijk weer opnieuw beginnen.

Volgens de hulpverleners is inzetten op het verbeteren van het sociale netwerk belangrijk om isolement te doorbreken. Bij binnenkomst wordt het sociale netwerk van een cliënt in kaart gebracht en bekeken hoe deze versterkt kan worden. Hiervoor worden door de hulpverleners diverse manieren genoemd, namelijk door het contact met familie weer aan te halen of te versterken, door activiteiten binnenshuis te doen (alleen bij locatie 2), door dagbesteding of door bij een club gaan.

Uit de interviews met de vrouwen blijkt dat het contact met familie wisselt. Er zijn vrouwen die vrijwel uitsluitend contact met hun familie hebben, maar ook vrouwen die juist geen contact met hun familie hebben. Uit de interviews komt echter niet naar voren of bij de vrouwen die geen contact hebben met familie wel geprobeerd is contact te leggen, of dat het contact met familie bij de vrouwen die juist wel contact met hun familie hebben door de hulp van hulpverlening is verbeterd.

Hulpverleenster 3 noemt het uitvoeren van activiteiten binnenshuis als een methode om sociale contacten op te doen. Uit de interviews komt echter nauwelijks naar voren dat de vrouwen binnen de opvang vriendschappen opbouwen of steun bij elkaar vinden. Dit is in lijn met de mening van hulpverleenster 2 die meent dat vriendschappen binnen de vrouwenopvang vaak niet goed werken omdat iedereen uit een lastige situatie komt.

Latifa: We zitten hier natuurlijk met allemaal vrouwen, dat is niet gemakkelijk, allemaal vrouwen met een verleden. [...] Het is een moeilijke situatie, het is niet altijd gemakkelijk. Mensen zijn niet altijd gemakkelijk. Vrouwen zouden elkaar moeten helpen juist in deze situatie. In plaats van helpen staan ze elkaar meer tegen dan dat ze elkaar helpen.

Interviewer: Er is helemaal geen onderlinge steun?

Latifa: Nou ja natuurlijk, er is altijd wel ergens steun. Maar nee, ik ben meer op mezelf... Maar nee, ik heb het hier niet zien gebeuren. Zogenaamde vriendschappen... Men is hier gewoon echt voor zichzelf, en men is hier echt louter en alleen om weer een woning te krijgen.

Of het meedoen aan activiteiten in huis bijdraagt aan de sociale contacten, zoals geopperd door hulpverleenster 3 is de vraag. Bij de eerste locatie zijn er weinig activiteiten, omdat het initiatief hiervoor vanuit de vrouwen zelf moet komen. Dit betekent dat vrouwen zelf met een idee moeten komen voor een activiteit en deze zelf moeten organiseren, eventueel met een wat hulp van de hulpverlening. In de praktijk betekent dit echter dat er niet veel van terecht komt. Bij de tweede locatie worden wel activiteiten aangeboden. Zo kunnen de vrouwen op maandag en dinsdag de straat schoonmaken en op donderdag werken in de tuin van de opvang. Daarnaast worden er activiteiten georganiseerd zoals een lunch, gezamenlijk koken en knutselen. Er zijn vrouwen die meedoen aan de activiteiten en daar ook plezier aan beleven. Andere vrouwen echter vertellen dat zij niet meedoen aan de activiteiten omdat ze daar geen

behoefte aan hebben of het niet leuk vinden om te doen. Een van hen, Latifa, vertelt dat het ook mogelijk is om met het Leger des Heils naar een hotel te gaan als uitstapje. Zelf heeft ze daar geen behoefte aan:

Latifa: Kijk, je zit hier altijd met elkaar. Ja, de een vindt dit leuk, de ander vindt dat leuk. Maar ik heb geen zin om in mijn vrije tijd ook weer tegen die gezichten aan te kijken. [...] Ik heb een eigen leven. Als ik me teveel ga mengen in deze vrouwenopvang heb ik het gevoel dat ik hier helemaal niet meer uit kom.

Zoals beschreven in de beleidscontext is het hebben van dagbesteding voor de meeste vrouwen verplicht. Om deze reden heeft een groot deel van de bewoonsters van de vrouwenopvang een dagbesteding of is op zoek naar dagbesteding. Volgens de hulpverleners is het hebben van dagbesteding onder meer belangrijk voor het ontmoeten van andere mensen om contacten op te doen. Maar contacten opgedaan bij dagbesteding worden nauwelijks genoemd wanneer gevraagd wordt naar vrienden of kennissen. Daarnaast is het de vraag of de contacten die tijdens de trajecten van het DWI worden opgedaan wel de juiste contacten zijn.

Manon: Ik zat een tijdje bij zo'n Pantar-afdeling¹ maar daar zaten ze gewoon drugs te roken in de rokersruimte en dat soort dingen. [...] Ik wil absoluut 'gewone mensen' om me heen hebben. En daar ontkom je er niet aan als je meedoet aan projecten van de sociale dienst. Dan ontkom je er gewoon niet aan. Daar zitten overal allemaal drugsgebruikers bij en daar heb ik gewoon geen zin in. En zo kan ik mijn toekomst niet opbouwen want dan blijf je in die kring hangen.

De mate van autoriteit is onderzocht door te vragen of de vrouwen wel eens om advies worden gevraagd door anderen, en of daarin verandering is opgetreden sinds zij in de vrouwenopvang verblijven. Als vrouwen voor de komst naar de vrouwenopvang om advies gevraagd werden dan gebeurt dat of nog steeds, of minder. De reden dat vrouwen na hun komst naar de vrouwenopvang minder om advies worden gevraagd dan voorheen is dat ze in een andere stad wonen of omdat ze hun sociale leven zijn kwijtgeraakt. Als vrouwen nu meer om advies worden gevraagd dan voor hun komst naar de vrouwenopvang is dat vanwege hun ervaringen met bijvoorbeeld zwangerschap en kinderen.

Met betrekking tot de sociale hulpbronnen kan worden geconcludeerd dat er diverse belemmeringen zijn. Ten eerste is een zwak sociaal netwerk bij binnenkomst in de vrouwenopvang een belemmering voor sociale activering. Ten tweede lijken pogingen om het aantal sociale contacten en de kwaliteit van die contacten te verbeteren niet echt te werken. Dit komt doordat contacten binnen de vrouwenopvang niet altijd tot stand komen. Daarnaast komt dit doordat dagbesteding niet in alle gevallen, vooral bij trajecten van het DWI, contacten

¹ Pantar is een van de organisaties onder contract bij Dienst Werk en Inkomen die sociale activeringsplaatsen aanbiedt in Amsterdam.

oplevert met de 'juiste' vrienden. Hypothese vijf kan worden aangenomen: Sociale activering bij vrouwen in de vrouwenopvang wordt belemmerd door zwakke sociale hulpbronnen.

4.7 Intrapersoonlijke component

De intrapersonlijke component van agency wordt bepaald door ervaren controle, self-efficacy, motivatie en ervaren competentie. Over het algemeen ervaren de vrouwen in redelijke mate controle over hun eigen situatie. Als vrouwen niet in redelijke mate controle ervaren komt dit doordat ze zich ook enigszins afhankelijk voelen van de inzet van de hulpverlening en instanties. Deze gevoelens van afhankelijkheid kunnen leiden tot frustraties en onvrede over de hulpverlening.

Ella: Ja, het is nu natuurlijk wel wat moeilijker, omdat zij dat eigenlijk ook een beetje in de hand hebben, omdat je nog niet je eigen huis hebt. Dus je kunt niet zeggen van: o, ik ga dit doen of ik ga dat doen. Want als jij een afspraak met hen [de hulpverlening] hebt, dan moet je hem ook echt nakomen. Want anders sta je straks wel, zit je weer in een andere opvang, en dat wil je ook niet hebben. Dus in principe over het algemeen wel, maar dat kleine stukje dat hebben zij toch ook wel in de hand.

Latifa: Ja, nouja, over het algemeen... Wel en niet. Ik sta natuurlijk onder curatele, dus dat heb je niet in de hand. Mijn post wordt open gemaakt, dat heb ik dus ook niet in de hand. Er worden dingen voor me... weetje. Dus nee, gedeeltelijk heb ik het in de hand, niet helemaal, niet wat ik gewend ben.

Als vrouwen zeggen dat ze meer controle hebben gekregen sinds ze in de vrouwenopvang wonen dan komt dit door de geboden rust waardoor de situatie beter te overzien is, doordat de post niet meer door de hulpverlening wordt opengemaakt maar door de vrouw zelf en doordat de financiën in beheer zijn waardoor 'ik geen gekke stappen kan maken'. Als vrouwen zeggen dat ze niet meer controle ervaren sinds ze in de vrouwenopvang wonen dan komt dit doordat ze dit altijd al ervoeren. Ook de hulpverleensters zijn niet eensgezind over de mate van controle die de vrouwen ervaren. Een hulpverleenster denkt dat de vrouwen vrijwel geen controle ervaren, terwijl anderen denken dat het verschilt tussen vrouwen, bijvoorbeeld door culturele verschillen.

Hulp 1: Er is een aantal vrouwen dat denk ik geen controle ervaart. Die laten zich gewoon leiden door wat er op hun afkomt of voelen zich slachtoffer van hun verleden of situatie. Ook veel Marokkaanse vrouwen bijvoorbeeld, die hebben dat heel sterk. [...] Een Marokkaanse vrouw is gewend om vanuit haar groep te leven, dus niet als individu, maar in een groep waarin haar vader of broers alles controleren. Dus die zijn niet opgegroeid met het controle-idee, en sowieso Insjallah², dus dan heb je helemaal geen controle.

Hulp 2: Het idee dat ze hun leven in eigen hand hebben bedoel je? Ik denk vaak dus niet, dus dat scoort waarschijnlijk bijna nul. Omdat ze toch in een situatie terecht zijn gekomen

² Insjallah betekent 'Zo God het wil' (Buitelaar, 2006).

waarin ze natuurlijk niet terecht wilden komen. Dus veel vrouwen voelen zich behoorlijk hulpeloos en machteloos.

Met betrekking tot self-efficacy, dus de mate waarin de vrouwen geloven in hun eigen capaciteiten, blijkt dat de vrouwen in redelijk hoge mate vertrouwen op hun eigen capaciteiten. De vrouwen vinden dat zij de meeste problemen zelf kunnen oplossen wanneer zij daar de nodige moeite voor doen. Ook blijven de vrouwen kalm wanneer zij voor moeilijkheden komen te staan omdat ze vertrouwen op hun vermogen om problemen op te lossen. Er zijn echter ook vrouwen die zeggen niet altijd kalm te blijven, afhankelijk van het probleem. Er zijn ook vrouwen die niet kalm blijven wanneer zij voor moeilijkheden komen te staan maar juist boos worden. Ook de hulpverleners zeggen dat er vrouwen zijn die in eerste instantie boos worden bij moeilijkheden en dat op hen afreageren.

Tanja: Nee ik blijf niet kalm. Soms word ik boos. Als ik de schuld krijg of als iemand begint te praten, dan word ik gauw boos, ook op de begeleiders of zo. Dat ligt ook aan het karakter van mij. 'Julie doen niks!' Maar na een half uurtje kom ik uiteindelijk terug, ben ik rustig, niks aan de hand. Dan kom ik terug: 'goedemorgen, goedemiddag'. Ik blijf lachen, niks aan de hand.

Interviewer: Dus eerst moet je even alles eruit gooien?

Tanja: Ja, voor een half uurtje, 10 minuten. Dan kom ik terug: 'hee goedemiddag, sorry'. Of ik zeg sorry tegen de begeleidster: 'sorry, ik weet niet wat er aan de hand is'. En dan doe ik alsof er niks gebeurd is. Ik blijf niet de hele dag boos, nee.

Rachel: Ik heb veel moeite met ruzies, daar kan ik niet tegen. Zelf ben ik in de tijd dat ik hier woon maar twee keer uitgevallen, iedereen was geschrokken. Maar over het algemeen ben ik rustig en kalm.

Daarnaast denken de vrouwen dat ze meestal wel weten wat ze moeten doen als ze in een benarde situatie zitten. De meningen zijn verdeeld over de vraag of ze meer vertrouwen hebben gekregen in hun eigen capaciteiten sinds ze in de vrouwenopvang wonen. Als vrouwen zeggen dat ze wel meer vertrouwen hebben gekregen in hun eigen capaciteiten dan komt dat door de hulpverlening die zij krijgen in de vrouwenopvang en van instanties, maar ook door scholing. Als vrouwen zeggen dat ze niet meer vertrouwen hebben gekregen in hun eigen capaciteiten sinds de komst naar de vrouwenopvang dan komt dit omdat ze altijd al vertrouwen hadden in hun eigen capaciteiten of omdat de hulpverlening hen steeds wijst op tekortkomingen.

Sophia: Ja, dat wel. Ja, ik heb meer vertrouwen gekregen. Omdat je toch wel veel hulp hebt krijg je meer vertrouwen, dat je de wereld aan kan.

Anne: Nee absoluut niet, is eerder minder geworden. [...] als iemand bijvoorbeeld steeds de vinger wijst dat je iets niet kan, [...] dan wordt je daar eigenlijk alleen maar onzeker

van. En dan ga je dat op allerlei manieren uitschreeuwen of huilen of niks zeggen of weglopen of met een korreltje zout nemen. Dus nee, het is wel minder geworden hier.

Met betrekking tot de motivatie is eerst gevraagd naar de doelen van de vrouwen. Een eigen huis is het voornaamste doel. Ook betaald werk en het afmaken of opnieuw volgen van een opleiding of stage worden regelmatig genoemd. Andere doelen zijn het afkicken van drugs, het regelen van de schulden, het oppakken van een oude hobby, het verbeteren van de gezondheid en het zorgen voor de kinderen.

Anne: Stabiliteit en eigen huis. Maar ook mijn studie weer oppakken, trouwen en kinderen krijgen: huisje, boompje, beestje.

Manon: Mijn doel is nu dat ik aan mijn schuldsanering ga werken, en dat ik een huisje ga zoeken, kijken wat de mogelijkheden zijn. Langzamerhand terug, ik vind het hier wel leuk geweest.

Er zijn vrouwen die nooit moeite hebben om zichzelf te motiveren, terwijl andere vrouwen zeggen dat ze daar soms wel eens moeite mee hebben wanneer ze een luie bui hebben of moe zijn. Naast een luie bui of moeheid lijken ook protocollen die bepalen dat zaken moeten worden geregeld door de hulpverlening in plaats van door de cliënt, ook een bron voor verminderde motivatie te zijn.

Nadine: Wanneer ik dingen kan doen doe ik het altijd zelf. Maar sommige dingen gaan moeilijk. Dan zeggen ze 'Vrouw, sorry, ik moet met je begeleider praten,' of 'Vrouw, sorry ik moet met je cliëntmanager contact opnemen'. Dat is voor mij een beetje moeilijk.

Als vrouwen vinden dat hun motivatie is verbeterd sinds ze in de vrouwenopvang wonen komt dat door de hulp die ze van de hulpverlening van de vrouwenopvang en instanties hebben gekregen, maar ook doordat ze de situatie waarin ze zich bevinden zat zijn. Vrouwen die geen verandering hebben ervaren in hun motivatie zeggen altijd al gemotiveerd te zijn. Ook een hulpverleenster vertelt dat wat betreft de motivatie van de vrouwen onderling sterke verschillen bestaan. Ook vertelt ze dat een zeer lage motivatie ertoe kan leiden dat de vrouwen tot niets in staat zijn.

Hulp 4: Sommigen zijn heel gemotiveerd om dagbesteding te doen, die willen echt een opleiding doen. En sommigen liggen de hele dag op bed. Bijvoorbeeld, heb je [naam cliënt] gezien? Die ligt echt de hele dag op bed. En die hebben we gewoon echt verplicht gesteld van nou, je moet deze dag in de week móet je gewoon douchen. We hebben ook thuiszorg voor haar, dus ze móet gewoon ook meehelpen de kamer opruimen. Ze móet een aantal uren in de week in de huiskamer. Dat is gewoon verplicht gesteld, want zij wil niks. Dus dan moet je soms gewoon iemand dwingen om te motiveren.

De vrouwen beoordelen hun ervaren competentie positief. Vrouwen die zeggen dat hun ervaren competentie voor de komst naar de vrouwenopvang minder goed was noemen als reden dat ze in deze ongewenste situatie terecht zijn gekomen. Naast een goede ervaren competentie vinden de vrouwen dat ze beter in staat zijn keuzes te maken sinds ze in de

vrouwenopvang wonen. Dit komt doordat ze in de vrouwenopvang rust en houvast hebben. Daarnaast vinden de vrouwen dat ze de doelen halen die ze voor zichzelf hebben gesteld.

Interviewer: Heb je het idee dat je, sinds je in de vrouwenopvang woont, beter in staat bent keuzes te maken?

Sophia: Ja, toch wel. Eerlijk gezegd wel, ja. Je hebt genoeg tijd om na te denken. Als je bijvoorbeeld in onderhuur doet, moet je keihard werken en op tijd dat geld betalen. Want als je dat niet doet wordt je lekker de deur uitgezet. En hier heb je nog tijd om na te denken en alles rustig aan te doen. Dat is de positieve kant van de vrouwenopvang.

Over het algemeen lijken de vrouwen alle onderdelen van de intrapersonlijke component redelijk tot positief te ervaren. De hulpverleners noemen echter bij elk onderdeel van de intrapersonlijke component dat er grote verschillen bestaan tussen vrouwen onderling. Ondanks de grote verschillen lijkt het erop dat zij iets meer vraagtekens zetten bij de ervaren controle, self-efficacy, motivatie en ervaren competentie van de vrouwen dan de vrouwen zelf doen.

Duidelijk wordt dat gebrek aan controle en motivatie binnen de intrapersonlijke component van agency belemmeringen kunnen opleveren voor sociale activering. Omdat er met betrekking tot de intrapersonlijke component enkele belemmeringen zijn gevonden wordt de zesde hypothese aangenomen. Sociale activering bij vrouwen in de vrouwenopvang wordt belemmerd door een zwakke intrapersonlijke component van agency.

4.8 Interactieve component

De interactieve component van agency bestaat uit kritisch bewustzijn, het begrijpen van causal agents, het ontwikkelen van vaardigheden en het mobiliseren van hulpbronnen. Met betrekking tot kritisch bewustzijn zijn de vrouwen verdeeld. Als vrouwen meer inzicht hebben gekregen in hun mogelijkheden iets aan hun situatie te veranderen dan komt dit doordat ze geleerd hebben voor zichzelf te zorgen en zelf hun zaken te regelen, maar ook door de hulp van de hulpverlening. Redenen van vrouwen die zeggen dat er geen verandering is opgetreden met betrekking tot hun inzicht iets aan hun situatie te veranderen zijn het hebben van een dak boven het hoofd of langdurig verblijf in de vrouwenopvang.

Rachel: Ja, daarvoor zag ik het heel slecht in. Ik zat eerst in het instroomhuis, opvang. Dat was niet van dit is het einde, maar toen ik hier kwam dacht ik, ik krijg mijn leven weer terug.

Ella: Aan de situatie te veranderen? Nee eigenlijk niet. Dat is gewoon hier afwachten totdat je eigenlijk je huis krijgt. Maar op gegeven moment heb je wel, omdat je hier al zo lang zit, het gevoel van, hee ik zit nog steeds in dezelfde situatie. En dat is eigenlijk ook zo, want als je hiermee kapt begin je weer van voor af aan. En dat is wel eens erg als je hier heel lang zit. Het besef dat je nog steeds hier... Je kunt je leven niet verder oppakken. Je zit hier om een reden en dat blijft in je hoofd.

Volgens de hulpverleensters bestaan er met betrekking tot kritisch bewustzijn grote verschillen tussen de vrouwen onderling. Als vrouwen wel een goed ontwikkeld kritisch bewustzijn hebben zijn het vrouwen die vanaf dat ze binnenkomen werken aan hun situatie omdat ze weten wat ze willen en alles doen om een eigen huis te verkrijgen. Er zijn echter ook vrouwen die in dezelfde situatie blijven hangen, ook omdat ze geen hulp willen van hulpverlening. Geprobeerd wordt door middel van gesprekken hier verandering in te brengen, wat niet altijd even goed lukt.

Hulp 1: Er zijn ook vrouwen die een mentaliteit hebben van 'de wereld is tegen mij'. Gedeeltelijk mentaliteit en gedeeltelijk omdat ze tekort zijn gekomen in de opvoeding. Dus die zijn eigenlijk al tegen hulpverlening. Natuurlijk zeggen ze eerst dat ze meewerken, maar als ze hier eenmaal zijn is dat voor sommige vrouwen heel moeilijk, worden ze alleen maar negatiever. [...] Ja dat is die bewustwording door middel van gesprekken. Bij de een dringt dat wel door, bij de ander niet, bij de ander duurt dat lang.

Voor het onderzoeken van causal agents is gevraagd hoe de vrouwen denken hun doelen te bereiken. De vrouwen willen hun huis verkrijgen via de Uitstroom Maatschappelijke Opvang (UMO). Als vrouwen vertellen dat ze aan alle voorwaarden van de UMO hebben voldaan wachten ze op goedkeuring van hun aanvraag of wachten ze tot ze een huis toegewezen krijgen. Vrouwen met andere doelen zoals (vrijwilligers)werk weten hoe ze dat moeten aanpakken.

Interviewer: Hoe wil je je doelen bereiken?

Nicole: Ik ben nu aan het zoeken en ik kijk ook advertenties. [...] En de vrijwilligersbaan... De vrijwilligerscentrale heeft een heel grote website, dus die zit ik regelmatig te checken, en ook vacatures in het onderwijs.

In tegenstelling tot de vrouwen vertellen de hulpverleensters dat vrouwen niet altijd weten welke stappen ze moeten nemen. Ook hebben de vrouwen soms de neiging te grote stappen te nemen, waardoor het niet lukt en de vrouwen teleurgesteld raken. Vooral de vrouwen met een licht verstandelijke beperking hebben moeite met het bepalen hoe ze hun doelen kunnen bereiken. De hulpverlening probeert deze belemmering voor sociale activering weg te nemen door informatie te geven en een stappenplan op te stellen.

Interviewer: Als we kijken naar de stappen die de mensen moeten nemen, hoe is dat inzicht?

Hulp 4: Ja dat is heel weinig. Ze hebben vaak geen inzicht in zichzelf en ook geen inzicht in regelgeving. Wat er bijvoorbeeld nodig is om een eigen huis te krijgen. Of ze geven bijvoorbeeld aan vier dagen in de week dagbesteding te willen doen. Uiteindelijk weet je gewoon van tevoren van 'Nou, dat gaat jou niet lukken, begin maar met één dag'. Dus hun zelfbeeld is vaak niet reëel.

Als vrouwen zeggen dat zij nieuwe vaardigheden hebben geleerd dan noemen ze voornamelijk administratieve vaardigheden en kennis van instanties. Andere nieuw geleerde

vaardigheden zijn het (weer) zelf kunnen regelen van diverse zaken, opvoedvaardigheden en sociale vaardigheden. Met betrekking tot sociale vaardigheden hebben de vrouwen beter met mensen leren omgaan, geleerd om te gaan met mensen die agressief of verslaafd zijn of juist geleerd meer afstand te nemen van andere mensen. Wanneer vrouwen vinden dat er geen vaardigheden meer zijn die ze nog graag zouden willen leren of willen verbeteren komt dat omdat dat zij dat niet nodig achten. De observatie is echter dat het leren van nieuwe vaardigheden niet altijd overbodig is.

Anne: Heb best al wat geleerd, ik ben uitgeleerd hier. De rest wil ik buiten de deur leren. Ik heb vooral geleerd minder te happen bij conflicten. Op dit moment hoef ik hier niet echt meer iets te leren. Ik kan al koken en het huishouden doen. Waar ik me voor open heb gesteld over wat ik wil leren heb ik al bereikt. Ik heb al heel wat bereikt.

Als er vrouwen zijn die wel nieuwe vaardigheden willen leren dan willen zij goed leren lezen en schrijven, het leren verwerken van formulieren van instanties en beter voor zichzelf leren opkomen. In tegenstelling tot wat de vrouwen zeggen menen de hulpverleners dat er eigenlijk altijd nog wel gewerkt kan worden aan sociale vaardigheden, waar zij opvoeding van kinderen ook onder stellen.

Met betrekking tot het mobiliseren van hulpbronnen worden er diverse antwoorden gegeven. Als vrouwen zeggen dat zij geen hulpbronnen mobiliseren dan komt dat doordat zij geen goede vrienden of kennissen hebben om te mobiliseren of omdat ze alles zelf willen doen. Als vrouwen wel zeggen dat ze hun hulpbronnen mobiliseren dan bedoelen zij hier meestal hun hulpverleners mee van de vrouwenopvang en instanties.

Concluderend kan worden gezegd dat binnen de interactieve component van agency mogelijke belemmeringen voor sociale activering zijn gevonden, zoals weinig kritisch bewustzijn, weinig inzicht in de te nemen stappen (causal agents) en het niet kunnen mobiliseren van hulpbronnen. Dit betekent dat de zevende hypothese kan worden aangenomen. Sociale activering bij vrouwen in de vrouwenopvang wordt belemmerd door een zwakke interactieve component van agency.

4.9 Gedragscomponent

De gedragscomponent wordt bepaald door maatschappelijke participatie en coping. De vrouwen hebben enige vorm van dagbesteding. Als vrouwen echter geen dagbesteding hebben dan is dat wegens gezondheidsredenen. De dagbesteding van de vrouwen bestaat uit verschillende activiteiten, namelijk Nederlandse taal cursus, computercursus, activiteiten bij het dagactiviteitencentrum, dagbehandeling voor psychische problemen, vrijwilligerswerk, stage van Dienst Werk en Inkomen, opleiding, zorgen voor kinderen en taken binnen de

vrouwenopvang. Dit doen zij drie tot vijf dagdelen per week. Over het algemeen zijn de vrouwen tevreden met hun dagbesteding.

Interviewer: Wat vind je van je Nederlandse les?

Ann: Ik vind het heel goed. Ik ben daar ook voor mijzelf. Ik vind gewoon mijzelf, hoe moet ik dat zeggen... Je ziet gewoon dat ik, ik vind gewoon mijzelf lekker. Omdat ik zit gewoon met mensen en ik leer gewoon maar iets, wat ik nooit in mijn leven heb gedaan.

Interviewer: Dus iets nieuws? Of gaat het ook om meer dingen, niet alleen omdat het nieuw is, maar ook om andere dingen?

Ann: Ja, ik ben, ik voel mijzelf daar trots, omdat ik nu wel naar school ga. Ik kan gewoon iets leren voor mijn toekomst.

Anja, die vier dagen in de week sokjes voor kinderen breit bij het dagactiviteitencentrum, vindt haar dagbesteding echter helemaal niet leuk.

Anja: Ik vind het helemaal niet leuk, omdat je daar alleen maar als prooi wordt gebruikt om dingen te maken zodat hun dat weer kunnen verkopen, meer niet.

Vrouwen die een Nederlandse taal cursus, andere opleiding of stage doen zijn vooral tevreden met hun dagbesteding omdat het hun capaciteiten vergroot. Ook de dagbehandeling voor psychische hulp is een goede vorm van dagbesteding die de vrouwen helpt omdat ze lotgenoten treffen en hulp voor hun problemen krijgen.

Interviewer: Wat vind je van je dagbesteding?

Nicole: Nou dat heeft mij heel erg geholpen om uit die depressie te komen, omdat ja, je ziet dan mensen die hetzelfde is overkomen. En je krijgt ook handige tips om voor de zoveel tijd je beter gaat voelen of in ieder geval dat je het gaat accepteren en vandaar uit weer wat actiever wordt hè.

Coping is onderzocht door de vraag 'Als je een tegenslag hebt, hoe ga je daar dan mee om?' Tussen de antwoorden van de vrouwen blijken grote verschillen te bestaan. Er zijn vrouwen die heel boos worden, terwijl anderen depressief worden. Weer anderen willen direct met hun mentor praten, gaan huilen of juist rustig nadenken over wat ze moeten doen om de moeilijke situatie te lijf te gaan. Als vrouwen zeggen dat ze beter met moeilijke situaties kunnen omgaan sinds ze in de vrouwenopvang wonen komt dat doordat ze in de vrouwenopvang rust krijgen om na te denken. Als vrouwen zeggen dat er geen verbetering is opgetreden in de manier waarop ze met moeilijke situaties omgaan sinds ze in de vrouwenopvang wonen komt dat omdat ze vinden dat ze altijd al goed met moeilijke situaties konden omgaan of dat het wonen in de vrouwenopvang daar geen invloed op heeft.

Interviewer: Heb je het idee dat je beter met lastige situaties of tegenslagen om kan gaan sinds je hier woont?

Manon: Ja, dat vind ik wel. Want vroeger greep ik naar de drugs. En als ik helemaal depri was ging ik dagen door en kon niks me meer schelen en dat heb ik gewoon niet meer.

Sophia: Ja. Ze proberen je rustig te houden. Niet teveel over nadenken en niet teveel over piekeren.

Interviewer: En dat lukt?

Sophia: Ja, want je hebt je eigen stekje. Daar kan je lekker op bed liggen en er goed over nadenken. Zo van wat heb ik fout gedaan en hoe ga je ermee om?

Interviewer: Heb je het idee dat je beter met lastige situaties of tegenslagen om kan gaan sinds je hier woont?

Nicole: Sinds ik hier woon? Nee, denk niet dat het hier wonen daar zoveel invloed heeft.

Ook de hulpverleners geven verschillende voorbeelden van reacties van de vrouwen in de vrouwenopvang op tegenslagen: terugvallen in een depressie, het probleem negeren, veel roken, meer drugs gebruiken, zich terugtrekken, schreeuwen, agressief gedrag vertonen, ruzie maken, een week wegblijven uit de vrouwenopvang of meer op bed gaan liggen. De meeste van deze reacties lijken niet gunstig voor sociale activering en kunnen in enkele gevallen ook sociale activering belemmeren, zoals in het geval van depressie, meer drugs gebruiken en wegblijven van de vrouwenopvang.

Het lijkt erop dat dagbesteding goed is voor empowerment, vooral wanneer het gaat om het volgen van een opleiding of cursus. Hier kunnen de vrouwen nieuwe kennis en vaardigheden opdoen, wat hun menselijke hulpbronnen verstevigt. Daarnaast kunnen gevoelens van trots over nieuw geleerde vaardigheden en kennis bijdragen aan de intrapersonlijke component van agency, zoals het vertrouwen in de eigen capaciteiten. Ook kan dagbesteding in de vorm van dagbehandeling goed zijn voor de psychische gezondheid, wat eveneens de menselijke hulpbronnen verstevigt. Maar deze winsten zijn wellicht ook te behalen door het doen van laagdrempelige dagbesteding.

Concluderend kan worden gezegd dat dagbesteding geen belemmering vormt voor sociale activering. In tegendeel: dagbesteding leidt in veel gevallen tot het ontwikkelen van vaardigheden en een betere psychische gezondheid. De manier waarop vrouwen met moeilijke situaties omgaan kunnen een lichte belemmering vormen voor sociale activering. Omdat de vrouwen echter aangeven dat zij beter met moeilijke situaties kunnen omgaan sinds de komst naar de vrouwenopvang en dagbesteding een grotere invloed lijkt te hebben op empowerment dan coping wordt de laatste hypothese niet aangenomen. Sociale activering bij vrouwen in de vrouwenopvang wordt niet belemmerd door een zwakke gedragscomponent van agency.

5 Conclusie en discussie

Het bereik van sociale activering is vanaf de jaren '90 uitgebreid. Naast de arbeidsbenadering waarbij sociale activering een middel was om de afstand tot de arbeidsmarkt te verkleinen kent het enkele jaren later ook een welzijnsbenadering gericht op het tegengaan van sociale isolatie. Daarnaast dringt sociale activering steeds verder door in het welzijnswerk. Het gevolg hiervan is dat kwetsbare groepen mensen, zoals vrouwen in de vrouwenopvang, geacht worden deel te nemen aan sociale activering. De vraag is echter of sociale activering bij deze groep vrouwen, gezien de diverse en complexe problematiek, mogelijk is. Dit leidt tot de hoofdvraag van het onderzoek: *In hoeverre worden er bij sociale activering in de vrouwenopvang belemmeringen ervaren?* Deze hoofdvraag is onderzocht aan de hand van drie deelvragen.

De eerste deelvraag is: *Is er binnen het beleid met betrekking tot sociale activering aandacht voor de problematiek van vrouwen in de vrouwenopvang?* Voor het beantwoorden van deze deelvraag is de beleidscontext van sociale activering beschreven aan de hand van landelijk beleid en beleid van de gemeente Amsterdam. De verwachting was dat er zowel in landelijk beleid als in het beleid van de gemeente Amsterdam geen aandacht is voor de problematiek van vrouwen in de vrouwenopvang, omdat de vrouwen in de vrouwenopvang een zeer specifieke doelgroep vormen. Het antwoord op de eerste deelvraag is dat, tegen de verwachting in, in zowel landelijk beleid als in het beleid van de gemeente Amsterdam aandacht is voor de problematiek van vrouwen in de vrouwenopvang. In landelijk beleid worden vrouwen in de vrouwenopvang niet specifiek genoemd als groep, maar is er wel aandacht voor de problematiek die deze vrouwen hebben. Zo wordt in de Wwb gesteld dat mensen met sociaalpsychische problematiek en dak- en thuisloosheid vaak niet in staat zullen zijn tot participatie. Binnen het beleid van de gemeente Amsterdam vallen vrouwen in de vrouwenopvang onder de afdeling Bijzondere doelgroepen van Dienst Werk en Inkomen. Hierdoor krijgen zij een aangepast re-integratietraject. Ook binnen deze afdeling is er aandacht voor vrouwen in de vrouwenopvang, omdat zij door hun verleden vaak een activeringsplek nodig hebben die hen voldoende veiligheid kan bieden.

De tweede deelvraag van het onderzoek is: *In hoeverre worden bij sociale activering belemmeringen ondervonden bij het versterken van hulpbronnen?* Voor het beantwoorden van deze vraag zijn kwalitatieve interviews gehouden met 15 vrouwen in de vrouwenopvang en vier hulpverleners. Verwacht werd dat er bij elke hulpbron belemmeringen gevonden zouden worden, en dit blijkt ook het resultaat. Met betrekking tot de materiële hulpbronnen blijkt dat de vrouwen een laag inkomen hebben. Deze bevinding komt overeen met die van

Busch en Valentine (2000). Een laag inkomen is een belemmering voor sociale activering omdat het de vrouwen belemmert deel te nemen aan het maatschappelijke leven, bijvoorbeeld omdat een lidmaatschap van een sportschool of uitstapjes te duur zijn.

Met betrekking tot de menselijke hulpbronnen blijkt dat de vrouwen vooral een zwakke psychische gezondheid hebben. Psychische problemen vormen een belemmering voor sociale activering omdat het een drempel op kan werpen om ergens naartoe te gaan, om structuur in de dag aan te brengen en om zichzelf op tijd klaar te maken. Deze bevinding komt overeen met Linhorst en anderen (2002) die stellen dat personen met zware psychische klachten een gebrek aan motivatie hebben om de instelling waar ze wonen te verlaten. Daarnaast hebben personen met psychische klachten problemen met het opstellen van realistische doelen, het verwerken van informatie en het maken van weloverwogen keuzes (Linhorst et al., 2002). Ook deze zaken zijn duidelijk naar voren gekomen tijdens de interviews met de vrouwen en hulpverleensters.

Met betrekking tot de sociale hulpbronnen blijkt dat een zwak sociaal netwerk een belemmering is voor sociale activering. Daarnaast lijken pogingen om het netwerk te versterken niet van de grond te komen. Een zwak sociaal netwerk vormt een belemmering voor sociale activering omdat juist sociale contacten belangrijk zijn voor de integratie in de maatschappij (Pennell & Hoff, 2003). Uit onderzoek van Wolf en anderen (2006) bleek dat vrouwen in de vrouwenopvang een gebrek aan sociale steun ervaren. In dit onderzoek was dit niet zozeer het geval.

De derde deelvraag is: *In hoeverre worden er bij vrouwen in de vrouwenopvang belemmeringen ondervonden bij het versterken van agency?* Ook deze vraag is beantwoord op basis van de kwalitatieve interviews met de vrouwen in de vrouwenopvang en de hulpverleensters. De verwachting was dat er bij elke component van agency belemmeringen zouden worden gevonden voor sociale activering bij vrouwen in de vrouwenopvang. Het resultaat is dat er wel belemmeringen zijn gevonden bij de intrapersonlijke en de interactionele component maar, tegen de verwachting in, niet bij de gedragscomponent. Met betrekking tot de intrapersonlijke component is gevonden dat gebrek aan ervaren controle en motivatie belemmeringen zijn voor sociale activering. Een gebrek aan controle bij vrouwen in de vrouwenopvang is ook door Wolf en anderen (2006) genoemd. Een gebrek aan ervaren controle is een belemmering omdat juist dit een zeer belangrijke voorwaarde is voor het vergroten van de mate van empowerment (Kabeer, 1999a; Steenssens, Demeyer & Regenmortel, 2009). Gebrek aan motivatie is een belemmering voor sociale activering omdat het ertoe kan leiden dat de vrouwen niets doen of zelfs sociaal geïsoleerd raken. De bevinding

dat gebrek aan motivatie een belemmering is voor empowerment komt overeen met onderzoek van Zimmerman (1995) en Linhorst en anderen (2002).

Met betrekking tot de interactieve component zijn een laag ontwikkeld kritisch bewustzijn, weinig inzicht in de te nemen stappen (causal agents) en het niet kunnen mobiliseren van hulpbronnen belemmeringen voor sociale activering in de vrouwenopvang. Een laag ontwikkeld kritisch bewustzijn is een belemmering omdat de vrouwen dan meer in een slachtofferrol blijven hangen en zodoende minder actie ondernemen om hun situatie aan te pakken. Weinig inzicht in de te nemen stappen is een belemmering omdat vrouwen hierdoor vaak de verkeerde of te grote stappen nemen, waardoor het niet lukt om bepaalde doelen te halen. Het niet kunnen mobiliseren van hulpbronnen is een belemmering voor sociale activering omdat het volgens Zimmerman (1995) wijst op gebrek aan controle over de situatie. Dat een laag ontwikkeld kritisch bewustzijn en het niet kunnen mobiliseren van hulpbronnen een belemmering kunnen vormen voor sociale activering bij vrouwen in de vrouwenopvang is niet eerder gevonden in wetenschappelijke literatuur. Het hebben van weinig inzicht in de te nemen stappen is wel eerder gevonden in onderzoek van Linhorst en anderen (2002). Zij toonden aan dat mensen met (zware) psychische klachten, zoals eerder vermeld, moeite hebben met het opstellen van realistische doelen, het verwerken van informatie en het maken van weloverwogen keuzes (Linhorst et al., 2002).

Met betrekking tot de gedragscomponent is gevonden dat het niet of slecht kunnen omgaan met moeilijke situaties (coping) een belemmering zou kunnen zijn voor sociale activering wanneer het leidt tot sociale isolatie, weglopen of meer drugsgebruik. Coping is niet in wetenschappelijke literatuur gevonden als belemmering voor sociale activering bij vrouwen in de vrouwenopvang.

Naast de belemmeringen die op basis van het model van empowerment zijn gevonden noemde de re-integratieconsulente het gebrek aan geschikte sociale activeringstrajecten voor vrouwen met lichte problemen. Andere belemmeringen genoemd door de hulpverleners zijn een licht verstandelijke beperking, drugsgebruik of verslaving, gebrek aan kinderopvang, onvoldoende kennis van de Nederlandse taal, gebrek aan inzicht dat dagbesteding goed is en problemen met instanties, zoals een ziek contactpersoon bij Dienst Werk en Inkomen. Een licht verstandelijke beperking is eerder door hulpverleners genoemd als barrière voor empowerment (Fingeld, 2004). Maar ook alcoholverslaving (Davelaar et al., 2007), taalproblemen en problemen met het regelen van kinderopvang (Sok, 2002) zijn in eerder onderzoek naar voren gekomen. Uit de interviews met de vrouwen kwam nog een andere belemmering voor sociale activering naar boven, namelijk de hulpverlening. De vrouwen

voelden zich niet altijd gestimuleerd door de hulpverlening. Ook vertelden vrouwen dat ze zich enigszins afhankelijk voelden van de regels en de inzet hulpverlening.

Dit is niet het eerste onderzoek naar sociale activering in Nederland. Wel is dit het eerste onderzoek gericht op het onderzoeken van de belemmeringen van sociale activering. Om echter een beter begrip te krijgen van sociale activering is het nodig dat er een model wordt ontwikkeld voor sociale activering. Door gebruik te maken van een model voor empowerment voor het onderzoeken van sociale activering is een mogelijke beperking dat in het onderzoek factoren zijn meegenomen die wel voor empowerment, maar niet voor sociale activering van belang zijn. Andersom is het mogelijk dat er factoren niet meegenomen zijn in het onderzoek die voor sociale activering juist wel van belang zijn.

De tweede beperking van dit onderzoek is dat de vragen voor de kwalitatieve interviews bij gebrek aan een geschikte kwalitatieve onderzoeksmethode zelf zijn opgesteld. Hoewel deze vragen gebaseerd zijn op gevalideerde kwantitatieve meetinstrumenten is een mogelijk gevolg dat er niet optimaal gevraagd is naar de diverse factoren van empowerment. Dit vermoeden wordt versterkt door de ervaring dat niet alle vragen altijd in eerste instantie werden begrepen. Dit heeft er wellicht toe geleid dat de antwoorden kunnen afwijken. Het ontwikkelen van een kwalitatieve onderzoeksmethode voor sociale activering is een opdracht voor nader onderzoek.

Een derde beperking is dat aan de vrouwen, wanneer zij gevraagd werden naar hun sociale contacten, niet is gevraagd of ze kinderen hebben. Wellicht heeft het hebben van kinderen invloed op onder meer de motivatie van vrouwen om uit de vrouwenopvang te komen. Het wordt aanbevolen in volgend onderzoek naar de sociale activering van vrouwen in de vrouwenopvang wel te vragen of de vrouwen kinderen hebben en waar zij eventueel wonen.

De hoofdvraag van dit onderzoek is gebaseerd op de vraag of sociale activering bij een groep met diverse meervoudige problematiek zoals vrouwen in de vrouwenopvang mogelijk of haalbaar is. Het antwoord hierop is dat dit in principe mogelijk is. Er zijn immers vrouwen die onder de noemer van sociale activering een of meerdere dagdelen per week dagbesteding hebben of een cursus of opleiding volgen. Gezien de gevonden belemmeringen kan worden geconcludeerd dat de sociale activering bij vrouwen in de vrouwenopvang echter niet optimaal is. Het onderzoek kent dan ook enkele consequenties. In de welzijnsbenadering van sociale activering staat 'het voorkomen en doorbreken van sociaal isolement' centraal (Dekker & Van der Aa, 2000). Volgens het beleid en geïnterviewde hulpverleensters is sociale activering dé manier om de sociale contacten van kwetsbare mensen, waaronder vrouwen in de vrouwenopvang, te versterken. Uit de resultaten blijkt echter dat er met betrekking tot sociale

hulpbronnen belemmeringen worden ervaren. Wanneer vrouwen aangeven dat ze nieuwe sociale contacten hebben opgedaan is dat nauwelijks via hun activiteiten buitenshuis. Daarnaast blijkt dat mensen met een verslaving of andere zware problemen aan veel trajecten van de afdeling Bijzondere doelgroepen van Dienst Werk en Inkomen deelnemen. In deze gevallen leidt sociale activering niet tot nuttige sociale contacten die de sociale hulpbronnen van de vrouwen versterken. Om deze belemmering weg te nemen zijn er twee mogelijke opties. De eerste optie is dat Dienst Werk en Inkomen het aantal trajecten voor mensen zonder verslaving of zware problematiek uitbreidt, zodat mensen zonder deze problematiek de 'juiste' sociale contacten kunnen opdoen. Een andere optie is dat bij de uitvoering van het beleid meer aandacht is voor het verbeteren van de sociale contacten van cliënten. Gedurende de interviews kwam al naar voren dat de gemeente voornamelijk inzet op dagbesteding, terwijl een lotgenotengroep of een buddy ook sociaal isolement kunnen tegengaan.

Naast de aanbevelingen voor de praktijk kan, naast de al genoemde aanbevelingen voor nader onderzoek, een laatste aanbeveling worden gedaan voor nieuw onderzoek. Deze aanbeveling is dat er meer onderzoek moet zijn naar de invloed van de verschillende belemmerende factoren voor sociale activering. Wellicht zijn er factoren die veel meer dan andere factoren invloed uitoefenen op de haalbaarheid van sociale activering. Wanneer hier meer duidelijkheid over bestaat kan worden vastgesteld in welke mate de sociale activering wel of niet succesvol is.

6 Literatuur

- Akey, T. M., Marquis, J. G. & Ross, M. E. (2000). Validation of scores on the Psychological Empowerment Scale: A measure of empowerment for parents of children with a disability. *Educational and Psychological Measurement*, 60(3), 419-438.
- Alkire, S. (2008). Concepts and measures of agency, in: Kaushik Basu & Ravi Kanbur [eds.] *Arguments for a better world: Essays in honor of Amartya Sen* (pp. 455-475). Oxford University Press. Geraadpleegd op 20 april 2011, via: <http://www3.qeh.ox.ac.uk/pdf/ophiwp/OPHIwp09.pdf>.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191-215.
- Bandura, A. (2006). Toward a psychology of human agency. *Perspectives on Social Science*, 1(2), 164-180.
- Buitelaar, M. (2006). *Islam en het dagelijks leven*. Amsterdam: Uitgeverij Atlas.
- Coker, D. (1999). Shifting power for battered women: Law, material resources, and poor women of color. *University of California, Davis*, 33, 1009-1055.
- Conger, J. A. & Kanungo, R. N. (1988). The empowerment process: Integrating theory and practice. *Academy of Management Review*, 13(3), 471-482.
- Davelaar, M., Dongen, M. C. van, Rijkschroeff, R. & Flikweert, M. (2007). *Van de straat aan het werk. Dagbesteding en activering voor dak- en thuislozen in Rotterdam*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Dekker, A. & Aa, P. van der (2000). *Methodiek en beleid van sociale activering. Een individuele, vraaggerichte benadering*. Den Haag: Elsevier.
- Finfgeld, D. (2004). Empowerment of individuals with enduring mental health problems: Results from concept analyses and qualitative investigations. *Advances in Nursing Science*, 27(1), 44-52.
- Gemeente Amsterdam (jaartal onbekend a). Wet investeren in jongeren. Geraadpleegd op 26 juni 2011, via <http://www.werkvoorschriftenwwb.nl/>.
- Gemeente Amsterdam (jaartal onbekend b). *Maatschappelijke opvang, ambulante verslavingszorg en bestrijding huiselijk geweld. Beleidsplan 2007-2010: Participatie, partnerschap en resultaat*. Amsterdam.
- Gier, E. de (2007). *Overpeinzingen bij een activerende participatiemaatschappij. Inaugurale rede*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen.
- Ipsos Facto (2001). *Evaluatie Informatie en Servicepunt Sociale Activering*. Houten: Ipsos Facto. In opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

- Jenson, J. (2009). Lost in translation: The Social Investment Perspective and gender equality. *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society*, 16(4), 446-483.
- Kabeer, N. (1999a). Resources, agency, achievements: Reflections on the measurement of women's empowerment. *Development and Change*, 30, 435-464.
- Kabeer, N. (1999b). *The conditions and consequences of choice: Reflections on the measurement of women's empowerment* [Discussion paper no. 108]. Genève: United Nations Institute for Social Development.
- Kabeer, N. (2005). Gender equality and women's empowerment: A critical analysis of the third Millennium Development Goal. *Gender and Development*, 13(1), 13-24.
- Kasturirangan, A. (2008). Empowerment and programs designed to address domestic violence. *Violence Against Women*, 14(12), 1465-1475.
- Kurtz, S. P., Surrat, H. L., Kiley, M. C. & Inciardi, J. A. (2005). Barriers to health and Social Services for street-based sex workers. *Journal of Health Care for the Poor and Underserved*, 16(2), 345-361.
- Leene, M. (2002). Sociale activering. In: L. Verplanke, R. Engbersen, J. W. Duyvendak, E. Tonkens & K. Van Vliet [red.], *Open deuren. Sleutelwoorden van sociaal beleid*. Meppel: Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn/ Verwey-Jonker Instituut.
- Linhorst, D. M., Hamilton, G., Young, E. & Eckert, A. (2002). Opportunities and barriers to empowering people with severe mental illness through participation in treatment planning. *Social Work*, 47(4), 425-434.
- Lord, J. & Hutchison, P. (1993). The process of empowerment: Implications for theory and practice. *Canadian Journal of Community Mental Health*, 12(1), 5-22.
- Lünnemann, K., Smit, W. & Drost, L. (2010). *De methodiek Oranje Huis in uitvoering*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Memorie van toelichting Wmo, Tweede Kamer (vergaderjaar 2004-2005). Nieuwe regels betreffende maatschappelijke ondersteuning (Wet maatschappelijke ondersteuning). Beleidsstuk 30131, nr. 3. Geraadpleegd op 1 februari 2011, via: <http://www.st-ab.nl/wetwmmomt.htm>.
- Memorie van toelichting Wij, Tweede Kamer (2008-2009). Bevordering duurzame arbeidsinschakeling jongeren tot 27 jaar (Wet investeren in jongeren). Beleidsstuk 31775, nr. 3. Geraadpleegd op 17 juni 2011 via: <http://www.st-ab.nl/wetwijmvt.htm>.
- Memorie van toelichting Wwb, Tweede Kamer (vergaderjaar 2002-2003). Vaststelling van een wet inzake ondersteuning bij arbeidsinschakeling en verlening van bijstand door gemeenten (Wet werk en bijstand). Beleidsstuk 28870, nr. 3. Geraadpleegd op 17 juni 2011, via: <http://www.st-ab.nl/wettenoverige.htm>.

- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2007). *Beschermd en weerbaar, intensivering van de opvang en hulp bij geweld in afhankelijkheidsrelaties*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.
- Nicaise, I. & Meinema, T. (2004). *Experiments in Social Activation in the Netherlands*. In opdracht van de European Commission DG Employment and Social Affairs.
- OECD (1997). *Societal cohesion and the globalizing economy. What does the future hold?* Parijs: OECD Publications.
- Pawson, R. & Tilley, N. (1997). *Realistic Evaluation*. Londen: Sage Publications.
- Pennen, T. van der & Hoff, S. (2003). *Sociale activering. Een brug tussen uitkering en betaalde arbeid*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Perkins, D. D. (1995). Speaking truth to power: Ideology as social intervention and policy. *American Journal of Community Psychology*, 23(5), 765-794.
- Perkins, D. D. & Zimmerman, M. A. (1995). Empowerment theory, research, and application. *American Journal of Community Psychology*, 23(5), 569-579.
- Peters, L., Jacobs, G. & Molleman, G. (2007). *Toolbox voor het meten van empowerment bij de einddoelgroep*. Woerden: Nationaal Instituut voor Gezondheidsbevordering en Ziektepreventie (NIGZ).
- Rappaport, J. (1981). In praise of pradox: A social policy of empowerment over prevention. *American Journal of Community Psychology*, 9(1), 1-25.
- RMO (2008). *Verkenning participatie. Arbeid, vrijwillige inzet en mantelzorg in perspectief*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.
- Samman, E. & Santos, M. E. (2009). *Agency and empowerment: A review of concepts, indicators and empirical evidence*. Paper prepared for the 2009 Human Development Report in Latin America and the Caribbean. University of Oxford.
- Seibert, S. E., Kraimer, S. I. & Liden, R. C. (2001). A social capital theory of career success. *Academy of Management Journal*, 44(2), 219-237.
- Sijbrandij, M., Jonker, I. & Wolf, J. (2008). *Cliëntprofielen van vrouwen met geweldservaringen in de vrouwenopvang*. Nijmegen: UMC St. Radboud.
- Snoek, A., Poel, A. van der, Mheen, D. van der, Boutelier, H, Davelaar, M., Klein, M. van der & Rijkschroeff, R. (2008). *State-of-the-art-onderzoek Prestatievelden 7-9 van de WMO ('kwetsbare burgers')*. Utrecht/Rotterdam: Verwey-Jonker Instituut/IVO.
- Sociale Alliantie (2010). *Meedoen en meewerken. Meerjarenbeleidsplan participatie 2011-2014*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam.

- Sociale Dienst Gemeente Amsterdam (jaartal onbekend). Re-integratie. *Uitvoeringspraktijk Wet Werk en Bijstand*. Geraadpleegd op 12 juni 2011 via <http://www.werkvoorschriftenwwb.nl/>.
- Sok, K. (2002). *Perspectief op werk. Experimenten op twee proeflocaties*. Utrecht: Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW).
- Steen, M. van der, Peeters, R. & Pen, M. (2010). *De weg omhoog. Een analyse van het vertoog over sociale mobiliteit in regeringsbeleid*. Den Haag: NSOB in opdracht van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.
- Steenssens, K. & Regenmortel, T. van (2006). Empowerment als denk- en handelingskader voor het EQUAL-ontwikkelingsproject Labour for Neighbour. Leuven: Hoger Instituut voor de Arbeid (HIVA). In: L. Peters, G. Jacobs & G. Molleman [reds.], *Toolbox voor het meten van empowerment bij de einddoelgroep*. Woerden: Nationaal Instituut voor Gezondheidsbevordering en Ziektepreventie (NIGZ).
- Steenssens, K., Demeyer, B. & Regenmortel, T. van (2009). *Conceptnota empowerment en activering in armoedesituaties*. Leuven: Hoger instituut voor de arbeid van de Katholieke Universiteit Leuven.
- Teeuw, B., Schwarzer, R. & Jerusalem, M. (1994). Dutch adaptation of the General Self-Efficacy Scale. Geraadpleegd op 22 april 2011, via: <http://userpage.fu-berlin.de/~health/dutch.htm>
- Tuteleers, P. (2007). *Sociale activering: Exploratieve studie naar de achtergronden van het concept*. Gent: Academia Press.
- Vanderplaat, M. (1998). Empowerment, emancipation and health promotion policy. *Canadian Journal of Sociology*, 23(1), 71-90.
- Verveen, E., Bunt, S. & Schepman, S. (2005). *Reïntegratieladders*. Den Haag: Raad voor Werk en Inkomen.
- Wagenaar, H. & Balder – van Seggelen, C. (2010). *Inzicht in eigen kracht. De werking van empowerment in Maatschappelijke Activeringscentra*. In opdracht van Movisie. Utrecht: Movisie.
- Wolf, J. R. L. M. (2002). *Een kwestie van uitburgering*. Inaugurele rede ter aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar Grondslagen van de maatschappelijke opvang. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Wolf, J., Greshof, D. & Jager, J. (2003). *Aan de voordeur van de vrouwenopvang. Een onderzoek naar de instroom*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Wolf, J., Jonker, I., Nicholas, S., Meertens, V. & Pas, S. te (2006). *Maat en baat van de vrouwenopvang. Onderzoek naar vraag en aanbod*. Amsterdam: SWP.

- Wong, K. F. (2003). Empowerment as a panacea for poverty – old wine in new bottles? Reflections on the World Bank's conception of power. *Progress in Development Studies*, 3(4), 307-322.
- Zimmerman, M. A. (1995). Psychological empowerment: Issues and illustrations. *American Journal of Community Psychology*, 23(5), 581-598.
- Zimmerman, M. A. & Warschausky, S. (1998). Empowerment theory for rehabilitation research: Conceptual and methodological issues. *Rehabilitation Psychology*, 43(1), 3-16.

Bijlage 1: Interview vrouwen in de vrouwenopvang

Introductie interview

Dit interview gaat over hoe het met de vrouwen in de opvang gaat, wat ze bezighoudt en welke doelen zij voor de toekomst hebben. Er zullen verschillende onderwerpen aan bod komen, zoals financiële situatie, je gezondheid, sociale contacten, maar ook hoe je omgaat met problemen, of je verblijf in de vrouwenopvang je heeft geholpen en je dagelijkse bezigheden. Het interview duurt ongeveer een uur. Interview wordt wel opgenomen, maar je gegevens blijven anoniem. Mochten er vragen zijn die je niet wilt beantwoorden moet je dat aangeven, dan slaan we die vraag over. Wil je meewerken aan het interview?

Algemene gegevens

1. Wat is je leeftijd?
2. In welk land ben je geboren?(als NL, door naar vraag 4)
3. Hoe lang woon je nu in Nederland?
4. Hoe lang verblijf/woon je in deze vrouwenopvang?
5. Wat is voor jou de belangrijkste reden dat je in de vrouwenopvang terecht bent gekomen?
6. Ben je hiervoor al eerder naar een vrouwenopvang (of maatschappelijke opvang) geweest? (aantal keer, duur)

Opleiding (dingen kennen)

7. Tot welke leeftijd heb je onderwijs gevolgd? Heb je ook diploma's?
8. Word je hier gestimuleerd nieuwe dingen te leren? (cursussen, oude opleiding oppakken etc.)
9. Als je je situatie vergelijkt met toen je binnenkwam in de vrouwenopvang, heb je veel nieuwe dingen geleerd? Wat?

Vaardigheden (dingen kunnen) (bv, omgang met mensen, instanties, huishouding etc.)

10. Heb je het idee dat je in de tijd dat je in de vrouwenopvang woont nieuwe dingen hebt geleerd? Wat geleerd? Als niet, waarom niet?
11. Wat zou je nog willen leren?

Kritisch bewustzijn

12. Heb je door je verblijf in de vrouwenopvang meer zicht gekregen in je mogelijkheden om iets aan je situatie te veranderen?

Participatie

13. Wat is je voornaamste dagelijkse bezigheid? (Thuis, op straat, dagbesteding, werk? In hoeverre nu maatschappelijk actief, sinds wanneer, welke activiteit?)
14. Hoeveel uur per week doe je dit? Sinds wanneer? Als geen dagbesteding door naar 10.
15. Wat vindt je van het vrijwilligerswerk/dagbesteding? (leerzaam, gezellig, alleen tijdsvulling, etc)
16. Is er een reden waarom je geen vaste dagbesteding hebt?
17. Worden er activiteiten aangeboden binnen deze vrouwenopvang, en doe je daar aan mee? Waarom niet?
18. Wat leer je van je dagbesteding/activiteiten?
19. Wat mis je nog aan activiteiten?

Vertrouwen in eigen kunnen

20. Ik denk dat ik goede beslissingen kan nemen die mijn situatie verbeteren.
21. Ik zie mezelf als iemand die de doelen haalt die ik voor mezelf heb gesteld.
22. Heb je het idee dat je, sinds je hier woont, beter in staat bent keuzes te maken en uit te voeren?

Motivatie

23. Welk(e) doel(en) heb je in je leven? Wanneer wil je die bereikt hebben?
24. Vind je het wel eens lastig jezelf te motiveren? (wanneer wel, wanneer niet, waardoor?)
25. Is je motivatie om je dingen te doen veranderd sinds je in de vrouwenopvang woont? Waardoor komt dat?

Toekomst

26. Wat zijn je plannen voor de toekomst? Wanneer weg de vrouwenopvang, waar wil je aan werken?
27. Hoe wil je dat bereiken?
28. Helpt de hulpverlening die je hier krijgt om je plannen waar te maken? Waarin wel, waarin niet?

Sociale contacten, steun van anderen

29. Hoeveel goede vrienden en kennissen heb je ongeveer?
30. Heb je meer goede vrienden en kennissen gekregen sinds je in de vrouwenopvang woont?
31. Vind je dat je een goed sociaal netwerk hebt? (hiermee bedoel ik of je tevreden bent over de kwaliteit van het contact met vrienden, familie, maatschappij en andere contacten).
32. Is je sociale netwerk verbeterd sinds je in de vrouwenopvang woont?
33. Kun je terecht bij anderen als je hulp nodig hebt?
34. Kun je terecht bij anderen als je je verhaal kwijt wilt?
35. Vind je dat je voldoende gesteund wordt door andere mensen?
36. Heb je het idee dat je meer bij anderen terecht kunt sinds je hier woont?
37. Voordat je in de vrouwenopvang terecht kwam, vroegen andere mensen (vrienden, familie of kennissen) jou wel eens om raad?
38. Komt dit vaker voor sinds je in hier woont?

Financiën

39. Heb je voldoende inkomen om van te leven? Hoe kom je aan geld? Als te weinig, hoeveel nodig, waar ligt tekort aan? Schulden?
40. Is je financiële situatie veranderd sinds je in de vrouwenopvang woont?

Gezondheid

41. Wat vindt je van je lichamelijke gezondheid?
42. Wat vindt je van je psychische gezondheid?
43. Wordt door je (fysieke/geestelijke) gezondheid beperkt? (hoe? In welke mate?)
44. Is je (fysieke/geestelijke) gezondheid veranderd sinds je in de vrouwenopvang woont?
Waar ligt dat aan?

Houding (Controle)

45. Over het algemeen heb ik mijn leven zelf in de hand.
46. Ik ben tevreden met de mate van controle die ik heb over beslissingen die mij persoonlijk aangaan.
47. Heb je het gevoel dat je meer controle hebt over je situatie sinds je in de vrouwenopvang woont? Situatie meer in eigen hand hebt? (waar ligt dat aan?)

Omgaan met moeilijke situaties (coping)

48. Als je een tegenslag hebt, hoe ga je daar dan mee om?

49. Heb je het idee dat je beter met tegenslagen of lastige situaties om kunt gaan sinds je in de vrouwenopvang woont?

Self-efficacy (ben je het eens met de volgende stellingen?)

50. Ik kan de meeste problemen oplossen als ik er de nodige moeite voor doe.

51. Ik blijf kalm als ik voor moeilijkheden kom te staan omdat ik vertrouwen op mijn vermogen om problemen op te lossen.

52. Als ik in een benarde situatie zit, weet ik meestal wat ik moet doen.

53. Heb je meer vertrouwen gekregen in je eigen kunnen sinds je in de vrouwenopvang woont?

Mobiliseren van hulpbronnen

54. Ik zet mijn connecties in om mijn doelen te bereiken.

55. Heb je het idee dat je dit beter kunt dan voordat je naar de vrouwenopvang kwam?

Afsluiting onderzoek

Dit was het interview. Bedankt voor je medewerking! Zijn er nog dingen die je kwijt wilt? Heb je nog vragen? Wat vond je van het interview?

Presentje geven.

Bijlage 2: Interview hulpverleensters in de vrouwenopvang

Introductie interview

Dit interview gaat over hoe sociale activering in de vrouwenopvang vormt krijgt, op welke manier en met welk doel. Het interview duurt ongeveer drie kwartier. Het interview wordt wel opgenomen, maar uw gegevens blijven anoniem. Mochten er vragen zijn die u niet wilt beantwoorden moet u dat aangeven, dan slaan we die vraag over. Wilt u meewerken aan het interview?

Algemene gegevens

Wat is je functie en wat houdt dat in?

Hoe lang werk je al als (functie)?

Hoe lang ben je werkzaam voor deze vrouwenopvang?

Doel sociale activering

1. Is er sprake van sociale activering in deze vrouwenopvang?
2. Is sociale activering een einddoel of een middel naar zelfstandigheid?
3. Welk doel kent sociale activering volgens het Leger des Heils?
4. Hanteert het Leger des Heils andere verwachtingen of doelen bij de vrouwenopvang dan bij de maatschappelijke opvang? Of andere methode?
5. En welk doel kent sociale activering volgens de gemeente Amsterdam?
6. Wat verwacht de gemeente Amsterdam van sociale activering in de vrouwenopvang?

Sociale activering binnen de vrouwenopvang

7. Hoe ziet sociale activering er in de praktijk uit in de vrouwenopvang? (Wat door Leger des Heils, wat door cliënt?)
8. Werkt sociale activering bij iedereen? Waarom/wanneer wel of niet?

Julie werken met het 8-fasenmodel met de 10 leefgebieden.

9. Op welk leefgebied wordt volgens jou de meeste winst behaald door sociale activering?
10. Op welk leefgebied worden volgens jou de meeste problemen ondervonden?
11. Wat zegt dat over de haalbaarheid van sociale activering bij deze vrouwen?

Empowerment model

In mijn onderzoek maak ik gebruik van een model van empowerment. Dit model houdt in dat de mate van empowerment het gevolg is van de hulpbronnen en de mate van agency die iemand bezit. Met agency wordt bedoeld of en hoe de cliënt hulpbronnen gebruikt om verder te komen. In het model komen 3 soorten hulpbronnen voor, namelijk materiële hulpbronnen (inkomen), menselijke hulpbronnen (opleiding, werk, vaardigheden en gezondheid) en sociale hulpbronnen (omvang en kwaliteit van een sociaal netwerk en autoriteit).

12. Wat wordt er gedaan om de materiële hulpbronnen van cliënten te versterken?
13. Wat wordt er gedaan om de menselijke hulpbronnen van cliënten te versterken?
14. Wat wordt er gedaan om de sociale hulpbronnen te versterken?

Volgens het model van empowerment bestaat agency uit 3 componenten. In de eerste component gaat over de zelfbeleving van de cliënt, de perceptie van de cliënt zelf. Hierbij moet worden gedacht aan dingen als ervaren controle, het geloof dat je zelf je eigen situatie in de hand hebt en gedrag kan veranderen, motivatie en geloven in de eigen capaciteiten.

15. Wat wordt er gedaan om de ervaren controle van vrouwen in de opvang te versterken?
16. Wat wordt er gedaan om het geloof dat de eigen situatie veranderd kan worden te versterken?
17. Wat wordt er gedaan om de motivatie van cliënten te versterken?
18. Wat wordt er gedaan om het vertrouwen in de eigen capaciteiten te bevorderen?

De tweede component van agency refereert aan hoe mensen denken over hun relatie met hun sociale omgeving. Dit wordt bepaald door kritisch bewustzijn (de mate bewustwording van de mogelijkheid van alternatieve situatie), het begrijpen wat nodig is om iets voor elkaar te krijgen, het ontwikkelen van vaardigheden en het mobiliseren van hulpbronnen.

19. Wat wordt er gedaan om cliënten zich ervan bewust te maken dat er ook een alternatief is voor de situatie waar ze zich in bevinden?
20. Wat wordt er gedaan om cliënten meer te laten inzien welke stappen ze moeten ondernemen om hun doelen te bereiken?
21. Wat wordt er gedaan aan het ontwikkelen van vaardigheden bij de vrouwen?
22. Hoe worden vrouwen geholpen hun connecties te mobiliseren/ in te zetten?

De derde component van agency refereert aan het gedrag dat vertoond wordt door de cliënt. Dus de mate waarin de vrouwen participeren in de maatschappij en de manier waarop de ze omgaan moet moeilijke situaties.

23. Wat is hun voornaamste dagelijkse bezigheid? (Thuis, op straat, dagbesteding, werk? In hoeverre nu maatschappelijk actief, sinds wanneer, welke activiteit?)
24. Hoe worden de vrouwen gestimuleerd actiever te worden en te participeren? Hoe dagbesteding geregeld, door wie?
25. Hoe gaan de meeste vrouwen om met moeilijke situaties? Managen van stress, aanpassen aan veranderingen?
26. Wat wordt er gedaan om de vrouwen beter met moeilijke situaties om te laten gaan? Managen van stress, aanpassen aan veranderingen?

Model van empowerment dat is voorgelegd aan de hulpverlening

